

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Menn imellom

En kvalitativ studie av forventninger og behov i møte med sjelesørgere hos menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep

B. Lennart Persson

Veileder

Professor Leif Gunnar Engedal

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved

Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen

Det teologiske menighetsfakultet, [2015, vår]

AV8010, Masteravhandling (30 ECTS)

Master i klinisk sjelesorg

SAMMENDRAG

Seksuelle overgrep mot gutter og menn er et tema som i det siste har vært gjenstand for økt interesse i samfunnet og innenfor forskning. Et moderat anslag for forekomst tilsier at 5-10 % av alle menn har vært utsatt for seksuelle overgrep. Vold og overgrep påvirker et bredt spekter av livsområder som har betydning for helse og livskvalitet. Sjelesorg i møte med overgrepsutsatte kan sees som et tilbud som gir mestringshjelp og bidrar til helingsprosesser. Det trengs kunnskap om hvordan kirkelige tilbud, slik som sjelesorg kan bidra til bearbeidelse hos overgrepsutsatte. Denne studien tar for seg overgrepsutsatte menns opplevelse av sjelesorgskontakt. Det blir utviklet kunnskap innenfor relasjonelle kategorier om problemområder og bearbeidelsesbehov hos menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i en menighetsammenheng. Bearbeidelse blir diskutert i et kjønnsperspektiv. Videre blir det utviklet kontekstbestemte beskrivelser for sjelesørgerisk kompetanse og sjelesorg i møte med overgrepsutsatte. Her blir positive og problematiske sider ved sjelesorgsutøvelsen drøftet. Sjelesorgen har i denne sammenhengen i hovedsak en støttende rolle og en rolle som tilrettelegger for helende prosesser. Sjelesorgens mest fremtredende funksjoner i studien er å tilby omsorg og krisestøtte, samt å tilby et eksistensielt rom for bearbeidelsen. Kjønn har betydning i sjelesorgen som en faktor i menns bearbeidelse av overgrepserfaringer. Andre spørsmål om hvordan kjønn innvirker på sjelesorgen blir også drøftet.

FORORD

Temaet for denne masteravhandlingen har modnet frem over flere års arbeid som prest ved Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep. Videreutdanningsløpet Master i klinisk sjelesorg har gitt faglig inspirasjon og modning som har kommet prosjektet til gode. Når avhandlingen nå foreligger som ferdig produkt er det mange som fortjener en takk.

Først og fremst vil jeg rette en takk til informantene som på en generøs måte har delt sine erfaringer med meg, for å bidra til økt kunnskap om hvordan sjelesørgere kan være til hjelp for menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Uten dere ville det ikke ha blitt noen avhandling. Også de fagpersoner som har bidratt med å spre informasjon om prosjektet fortjener en takk for velvillig hjelp med å skape muligheter for prosjektets gjennomføring.

Jeg vil også takke min veileder, professor Leif Gunnar Engedal som har støttet og oppmuntret underveis, og som har kommet med viktige innspill til arbeidet med avhandlingen.

Til sist vil jeg takke mitt arbeidssted Kirkelig Ressurssenter, for muligheten til å gjennomføre videreutdanningen, og for innvilget studiepermisjon i sluttspurten av arbeidet. I min yrkesutøvelse har jeg kommet i kontakt med mange som på forskjellig måte har vært viktige for forarbeidet med å utforme prosjektet som har resultert i avhandlingen: Kollegaer, veiledere, faglige nettverk og ikke minst menn og kvinner med egenerfaring av seksuelle overgrep.

INNHALDSFORTEGNELSE

Antall ord: 24 038

SAMMENDRAG	3
FORORD	4
INNHALDSFORTEGNELSE	5
1. INNLEDNING	9
1.1. Bakgrunn og begrunnelse	9
1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål	10
1.3. Forskningskontekst og avgrensninger	10
1.5. Sentrale begreper	12
1.6. Avhandlingens oppbygning	13
2. METODE	15
2.1. Metodevalg og arbeidsprosess	15
2.2. Den hermeneutiske prosessen	15
2.3. Rekruttering	17
2.4. Utvalg	17
2.5. Datainnsamling	18
2.6. Analyseprosessen	18
2.7. Forskningsetiske vurderinger	20
3. TEORI: OVERGREPSERFARINGER OG SJELESORG	21
3.1. Bearbeidelse av overgrepserfaringer	21
3.1.1. Seksuelle overgrep, traumer og senvirkninger	21
3.1.2. Traumbearbeidelse - stabilisering, minnebearbeiding og integrering	23
3.1.3. Narrativ tilnærming - fortelling og identitet	24
3.1.4. Kjønnsperspektiver på bearbeidelse	24
3.2. Sjelesorg i møte med overgrepsutsatte	25
3.2.1. Teologisk grunnlagstenkning	25
3.2.2. Sjelesorgens ulike dimensjoner	29
3.2.3. Sjelesørgerisk kompetanse	30

3.2.4. Personkompetanse knyttet til lytting, roller og makt	31
3.2.5. Kommunikativ kompetanse forstått som støttende nærvær tilpasset sammenhengen	32
3.2.6. Hermeneutisk kompetanse, empatisk balanse og det aktive innsteget	32
3.2.7. Teoretisk kompetanse om traumereaksjoner og bearbeidelsesprosessen	34
3.2.8. Åndelig kompetanse og troens relasjoner	35
3.2.9. Kjønnsperspektiver i sjelesorgsforskning og teori	35
4. FUNN OG ANALYSE DEL 1: INFORMANTENES LIVSSITUASJON	37
4.1. Selvrelasjon	37
4.1.1. Selvbilde i spenningen mellom selvtillit og selvforakt	37
4.1.2. Skyldfølelser og skam	39
4.1.3. Levd liv i konflikt med rådende kjønnsforventninger	40
4.1.4. Forholdet til egen seksualitet	41
4.2. Interpersonlige relasjoner	43
4.2.1. Erfaringer av ensomhet som isolasjon og ressurs	44
4.2.2. Intime relasjoner	45
4.2.3. Menighetsrelasjoner	47
4.3. Gudsrelasjon	49
5. FUNN OG ANALYSE DEL 2: FORVENTNINGER OG BEHOV I SJELESORG	52
5.1. Omsorg	53
5.1.1. Etableringen av sjelesorgsrelasjonen	53
5.1.2. Varme og engasjement - Kommunikativ kompetanse	54
5.1.3. Uredd og aktiv - Hermeneutisk kompetanse og handlingskompetanse	55
5.1.4. Kjennskap til utsatte menns situasjon - Teoretisk kompetanse	56
5.1.5. Behovet for at sjelesørgeren tar stilling	58
5.1.6. Krisestøtte	59
5.1.7. Å legge til rette for helende prosesser	61
5.2. Besinnelse	61
5.2.1. Å være klar for å bearbeide	61
5.2.2. Bearbeidelse i sjelesorgsrommet	62
5.3. Fortolkning	63
5.4. Fordyping	65
6. DRØFTNING	66
6.1. Funns og forventet resultat	66
6.2. Selvrelasjon, interpersonlige relasjoner og gudsrelasjon	66
6.2.1. Selvrelasjonen	66
6.2.2. Interpersonlige relasjoner	67
6.2.3. Gudsrelasjonen	68
6.2.4. Sammenhengen mellom relasjonskategoriene	69
6.3. Kontekstbestemte beskrivelser for Wikströms dimensjoner i sjelesorgen	69
6.3.1. Omsorgsdimensjonen	70
6.3.2. Besinnelsesdimensjonen	71
6.3.3. Fortolkingsdimensjonen	72
6.3.4. Fordypingsdimensjonen	73

6.4. Sjelesørgerisk kompetanse	73
6.5. Betydningen av kjønn i sjelesorgskontakten	75
6.6. Konklusjon	76
LITTERATUR	77
VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV	82
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE	83
VEDLEGG 3: GODKJENNELSE FRA NSD	84

1. INNLEDNING

1.1. Bakgrunn og begrunnelse

Min egen bakgrunn som prest ved Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep har vært avgjørende for valg av tema for, og utformningen av denne masteravhandlingen. I mitt arbeid har det ofte vært aktuelt å reflektere over sjelesorgens rolle i møte med overgrepsutsatte. Som ansvarlig for ADAM, Kirkelig Ressurssenters tilbud til menn, har jeg hatt en spesiell interesse av å følge med på temaer som berører menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep.

Traumeteori har vært viktig i mitt møte med overgrepsutsatte, i veiledning og videreutdanning, og er en del av min forforståelse. I møte med overgrepsutsatte har jeg også blitt mer og mer opptatt av mestringsperspektiver, og hvilke roller den kirkelige sammenhengen rundt den utsatte spiller i bearbeidelsen av overgrepserfaringer.

Avhandlingens tittel "Menn imellom" beskriver hvordan sjelesorg med overgrepsutsatte i avhandlingens materiale utspiller seg i en mannsverden. Informantene er menn. Samtlige overgripere er menn. Sjelesørgerne er også med ett unntak menn. Tittelen er ikke ment å skulle avskrekke kvinner fra å engasjere seg i spørsmål knyttet til seksuelle overgrep mot menn. Tvert om har en del av min motivasjon til å arbeide med avhandlingen vært en forhåpning om å kunne bidra til at kirkelige medarbeidere av begge kjønn kan bli bedre rustet til å møte overgrepsutsatte menns behov i sjelesorg.

En nylig utført norsk undersøkelse (Thoresen & Hjemdal, 2014) bekrefter at en forholdsvis stor del av befolkningen er direkte berørt av seksuelle overgrep. Til sammen 11,3 % av mennene (33,6 % av kvinnene) rapporterte at de hadde opplevd noen form for seksuelt overgrep i løpet av livet (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 15). 8 % av mennene (21 % av kvinnene) bekreftet minst en form for seksuelt overgrep før fylte 18 år (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 112). I forskning som ikke er omfangsundersøkelser har det i senere år vært vanlig å bruke ca. 5-10 % som et moderat anslag for forekomst (se f eks Ganzevoort, 2006, s. 2). Omfanget av seksuelle overgrep gir temaet for avhandlingen aktualitet.

Sjelesorg kan sees som et tilbud som gir mestringshjelp og bidrar til økt livskvalitet. Det trengs forskning om religiøse og livssynsmessige dimensjoners betydning for mestringsprosessen hos overgrepsoffer, og om hvordan kirkelige tilbud, slik som sjelesorg kan bidra til bearbeidelse. Her vil avhandlingen kunne bidra med relevante innspill.

1.2. Problemstilling og forskningsspørsmål

Formålet med studien har vært å få mer kunnskap om hva som er viktig for menn med overgrepserfaring i møte med kirkelige samtaletilbud. Jeg har intervjuet fire menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep om deres erfaringer med å tematisere overgrep relatert tematikk i sjelesorg.

Avhandlingens problemstilling har fått følgende todelte formulering:

- 1. Hvilke problemer opplever menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i en menighetssammenheng, og hva oppleves det viktig å bearbeide?*
- 2. Hvilke roller spiller sjelesorg for overgrepsoffer menn, og hvilke implikasjoner får det for utøvingen av sjelesorg?*

Problemstillingen blir konkretisert og presisert i følgende forskningsspørsmål:

- Hvilken innvirkning har seksuelle overgrep på den utsattes livssituasjon, selvforståelse og forhold til andre?*
- Hvilken innvirkning har seksuelle overgrep på den utsattes trosliv?*
- Hvilken betydning har kjønnsforventninger for hvordan overgrepsoffer menn forstår sin situasjon?*
- Hvilke funksjoner har sjelesorg i bearbeidelsesprosessen til menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, og hva kjennetegner god hjelp?*
- Hva karakteriserer en god sjelesørger i denne sammenhengen?*
- Hvilken betydning har kjønn i sjelesorgskontakten?*

1.3. Forskningskontekst og avgrensninger

Internasjonalt finnes noe sjelesorgslitteratur som tar opp sjelesorg med overgrepsoffer. Som regel blir det i denne sammenhengen ikke brukt empirisk materiale, men teoretiske refleksjoner og casebeskrivelser av ikkevitenskapelig karakter. Et unntak er Susan Shooters (2012) studie "How Survivors of Abuse Relate to God", som tar for seg overgrepsoffer kvinners gudsrelasjon. Avhandlingens tema grenser også mot religionspsykologi. Innenfor

religiøs mestring finnes en beskjedne forskning som har en viss relevans for avhandlingens tema (se f eks Gall, 2006). Som regel blir det imidlertid ikke differensiert mellom kvinners og menns erfaringer. Et unntak er et forskningsprosjekt av den nederlandske religionspsykologen Ruard R. Ganzevoort (2009), med narrativ tilnærming til religiøs mestring hos menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. I skandinavisk sammenheng finnes en nylig publisert svensk forskningsstudie innenfor sjelesorgsforskning (Rudolfsson, 2015).

Fra norsk sammenheng finnes noen undersøkelser som tar opp forskjellige temaer knyttet til seksuelle overgrep i kirkelige miljøer. Eva Lundgren (1985; 1987) dokumenterte på 1980-tallet vold mot kvinner i kristne miljøer, og seksuelle grenseoverskridelser innenfor sjelesorg. En senere undersøkelse blant prester i Den norske kirke viste at ca. 7% av prestene hadde hatt et seksuelt forhold til konfidenter eller støttet slike forhold (Skaug, 1998). Torbjørn H. Andersen (1998) har studert virkelighetskapning og mestring hos utsatte menn i kristne miljøer. Tormod Kleiven (2008) har undersøkt hvilken forståelse fem kirkesamfunn har av seksuelle krenkelser. Else Kari Bjerva (2009) har kartlagt omfang og håndtering av krenkelsesanklager meldt til kirkelige instanser. En nyere masteroppgave undersøker holdninger til seksuelle overgrep i Læstadianske miljøer (Norbakken, 2012).

Så langt jeg har kunnet finne foreligger det ingen andre empiriske studier om overgrepsutsatte menns bruk av sjelesorg. De to studiene som ligger nærmest min undersøkelse er Andersens (1998) og Rudolfssons (2015). Andersen beskriver virkelighetsforståelse i overgrepsperioden og tiden etter, informantenes bearbeidelse av overgrepserfaringen, og deres forhold til kirkelige miljøer. Utvalget, som består av seks menn fra forskjellige kristne miljøer, og forskningstemaet er delvis sammenfallende med mitt materiale, men har et annet fokus. Mens Andersen analyserer hvordan maktulikhet og maktmisbruk ligger til grunn for overgrep i en "utenkelig" sammenheng, handler min undersøkelse om hvordan utsatte menn bruker sjelesorgstilbud i sin bearbeidning etter seksuelle overgrep.

Lisa Rudolfssons phd-avhandling i pastoralpsykologi "Walk with me: Pastoral care for victims of sexual abuse viewed through existential psychology", undersøker både sjelesørgeres holdninger til sjelesorg i møte med overgrepsutsatte, og overgrepsutsattes erfaringer med sjelesorg som opplevde muligheter og hindringer. Utvalget i studiene med utsatte er kjønnsblandet, syv kvinner og én mann. Funnene er ikke kjønnsdifferensiert og informantene har ikke vært utsatt for overgrep i kirkelige sammenhenger, hvilket begrenser

sammenligningsgrunnlaget i forhold til mitt materiale. På noen områder bekrefter mitt materiale Rudolfssons forskning, mens det på andre områder utfyller med perspektiver basert på informantenes kjønn og relasjonen mellom overgrep og menighetssammenheng.

1.5. Sentrale begreper

Seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep blir i denne avhandlingen brukt som et overordnet begrep som dekker alle former for seksuelle krenkelser (J.fr. Thoresen og Hjemdal, 2014, s. 32-33). Det empiriske materialet omfatter bearbeidelse etter seksuelle overgrep mot barn og unge voksne. I denne sammenhengen er det tjenlig å bruke en definisjon som tar utgangspunkt i den utsattes forutsetninger for å forstå og forholde seg til det som skjer: "Når barn og unge trekkes inn i seksuelle handlinger som de ikke er modne for, samtykker til eller forstår, regnes det som seksuelle overgrep" (Thelle, 2010, s. 6).

I arbeid med forebygging og håndtering i kirkelige sammenhenger brukes ofte seksuelle krenkelser som begrep. Krenkelsesbegrepet definerer overgrep ut fra relasjonelle begreper som maktasymmetri og intimitetsgrenser: "Den som har størst makt i en relasjon mellom personer i et asymmetrisk maktforhold, anvender en seksualisering av relasjonen på en slik måte at den andres intimitetsgrenser blir krenket" (Kleiven, 2008, s. 12). Seksuelle overgrep er et mer allment brukt begrep. Etter min mening svarer det også bedre til alvorlighetsgraden i den faktiske hendelsen, og til konsekvensene den ofte får for den utsatte.

Sjelesorg

Ordet sjelesorg kommer fra tyskens *Seelsorge* som betyr "omsorg for sjelene". Owe Wikström (1999, s. 119) gir en definisjon som legger vekt ved den kirkelige forankringen, det fortrolige i samtalen, og støtte til personlig utvikling: "Själavård innebär att utifrån den kristna kyrkans tro och verklighetsuppfattning genom det enskilda samtalet stödja människans andliga och psykiska utveckling".

Konteksten for sjelesorg i denne avhandlingen er bearbeidelse av overgrepserfaringer.

Sjelesorg blir definert som et samtaletilbud hvor erfaringene og bearbeidelsen kan tematiseres, sammen med en representant for et kirkesamfunn, en kirkelig organisasjon eller en menighetssammenheng. Sjelesorgen kan bestå av samtaler og andre former for kontakt.

Kontakten kan ha vært avgrenset til ett tilfelle, eller kan ha strukket seg over lengre tid. Jeg bruker begrepene sjelesorgskontakt og sjelesorgsrelasjon omvekslende med sjelesorg og sjelesorgssamtale. Det gjør jeg for å understreke relasjonens betydning i sjelesorgen.

Sjelesørger

Sjelesørger er den som utøver sjelesorg. I denne avhandlingen brukes en nokså åpen definisjon med utgangspunkt i de relasjoner informantene beskriver som kontakt med en sjelesørger. I noen tilfeller er overgangen flytende mellom sjelesørger og overordnet, eller mellom sjelesørger og venn. Avhandlingen drøfter ikke de formelle sidene ved sjelesorgsutøvelsen, slik som taushetsplikt og profesjonsutøvelse, men fokuserer på sjelesørgerens person og kompetanse.

Konfident, informant, intervjuperson

Konfident er den som mottar sjelesorg. Etymologisk betyr ordet en som betror seg til noen i en fortrolig sammenheng. Informantene i avhandlingen blir definert som konfidenter i kontakten med sjelesørgere. I avhandlingen bruker jeg ordet konfident i generelle omtaler og drøftninger. Begrepene informant og intervjuperson brukes omvekslende i metodebeskrivelse og presentasjon av funn.

Andre begreper blir presentert fortløpende i avhandlingen.

1.6. Avhandlingens oppbygning

Dette innledningskapittelet presenterer avhandlingens problemstilling, argumenterer for temaets aktualitet og relevans, samt plasserer avhandlingen i en forskningssammenheng. I kapittel 2 blir det gjort rede for den metodiske tilnærmingen som er valgt for å besvare problemstillingen. Metodekapittelet inneholder en diskusjon om den hermeneutiske prosessen, og gir en beskrivelse av arbeidet med å samle inn data og tolke funn.

Avhandlingens teoridel, kapittel 3, starter med å presentere et traumeteoretisk perspektiv, hvor seksuelle overgrep, senvirkninger og bearbeidelse blir forstått som relasjonelle fenomener. Deretter følger en teologisk grunnlagstenkning som følger opp det relasjonelle perspektivet, samt en praktisk teologisk utforskning av implikasjoner for sjelesorg i møte med overgrepsutsatte. I kapittel 4 og kapittel 5 blir det empiriske materialet presentert i en gjennomgang av funn og analyse. Presentasjonen er delt inn i to kapitler for å tydeliggjøre sammenhengen mellom analysen og avhandlingens todelte problemstilling. Kapittel 4

omhandler informantenes livssituasjon og problemer som de presenterer, mens kapittel 5 tar for seg forventninger og behov i sjelesorgen. I kapittel 6 blir problemstillingen og forskningsspørsmålene hentet frem igjen, og funn fra undersøkelsen blir drøftet opp mot teorien i kapittel 3.

2. METODE

2.1. Metodevalg og arbeidsprosess

Avhandlingen bruker kvalitative metode med forskningsintervjuer (Kvale & Brinkmann, 2009; Malterud, 2011; Thagaard, 2013) for å besvare den todelte problemstillingen. Kvalitative forskningsmetoder søker å forstå heller enn å forklare. Målet er å beskrive og gi innblikk i mangfold og nyanser. Kvalitative intervjuer er derfor et godt valg når en ønsker å utforske hvordan de involverte selv opplever meningsinnholdet i bestemte fenomener (Malterud, 2011, s. 26; 33). Metoden egner seg til å fange opp individuelle variasjoner, og forhold en som forskeren ikke visste på forhånd at en skulle se etter.

Som sjelesorgsforskning følger avhandlingen Swinton og Mowats (2006, s. 94-97) modell for kvalitativ praktisk teologisk forskning basert på praksisbeskrivelser. Studien av konfidentenes opplevelse av sjelesorg gir en dokumentasjon av eksisterende praksiser. I avhandlingens teoridel blir praksisbeskrivelsen fulgt av en kontekstuell analyse og teologisk fortolkning. En kritiske samtale mellom disse tre tilnærmingene fører til en refleksjon som forholder seg til det komplekse i situasjonene, og gir grunnlag for fornyet praksis. I avhandlingens struktur blir teoridelen presentert før intervjumaterialet. Konfidentenes opplevelser i møte med sjelesorgspraksisen er en av flere gyldige kategorier i vurderingen av praksis. Det meste av sjelesorgslitteratur tar utgangspunkt i sjelesorgsteori og casematerialer, som bygger på sjelesørgerens vurdering av situasjoner. Empirisk forskning hvor konfidentenes opplevelser kommer frem bør derfor være et velkomment tilskudd.

2.2. Den hermeneutiske prosessen

Avhandlingen benytter en hermeneutisk-fenomenologisk tilnærming med hovedvekt på fortolking. Det vil si at prosessen med å utforske betydning av sjelesorgen som fenomen, innbefatter en hermeneutisk prosess hvor materialet og konteksten fortolkes. Den hermeneutiske prosessen kjennetegnes av en veksling mellom helhet og del, hvor mine egne forutinntatte meninger som forsker og fagperson settes i spill.

Når forskeren selv har vært involvert i feltet som skal undersøkes, blir den analytiske distansen utfordret. Forforståelsen kan gjøre at en får personlige interesser knyttet til materialet, og mister den akademiske distansen (Repstad, 2007, s. 39). På den annen side kan

god kjennskap være en ressurs for å forstå de praksiser som skal utforskes. Forkunnskapen setter forskeren bedre i stand til å forstå feltet, og den gjør det også lettere å unngå misforståelser (Ibid.). Mitt inntrykk er at min innenfraposisjon hadde positiv innvirkning på dynamikken i intervjusituasjonene og for min troverdighet som forsker. Både i innsamling og analyse kan det samtidig være en fare for at jeg som fagperson har forutinntatte meninger om materialet, og derfor unnlater å følge opp med følgespørsmål, eller drar for rakte slutninger i analysen. Målet med å identifisere svakheter og styrker ved studien er ikke å eliminere problemene, men å synliggjøre dem, og forholde seg aktivt til dem (Malterud, s. 2011, 23). Det er flere faktorer i tilknytning til intervjusituasjonene som kan ha hatt betydning for hva informantene har ønsket å formidle. Prosjektbeskrivelsen i informasjonsskrivet kan ha vært styrende for vektleggingen av forskjellige temaer. Hvordan informantene oppfattet meg som intervjuer og det de visste om meg på forhånd kan også ha hatt betydning. Som forsker med tilknytning til Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep, er det uunngåelig at jeg vil representere hjelpersiden overfor informantene. Dette vil alltid innvirke på maktasymmetrien i intervjuelasjonene (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 52-53). I noen av intervjusituasjonene utviklet dynamikken seg slik at jeg innimellom fikk en rolle som støttende og bekreftende fagperson. Min vurdering er at det i hovedsak var til hjelp for informantene. For å unngå for mye rolleblanding ble det ved rekrutteringen lagt vekt ved at informantene ikke skulle ha brukt samtaletilbud ved Kirkelig Ressurssenter.

I arbeidet med avhandlingen har jeg etterstrebet å la materialet komme til orde og ha et bevisst forhold til egne forutsetninger og fordommer. I analyse av intervjuaterialer må en særlig være oppmerksom på egen innflytelse over det som blir betraktet som virkelighet. Risikoen for overstyre materialet blir større jo lenger unna informantenes fortellinger en kommer (Andersen, s. 2012, 38). Når jeg har valgt en tematisk analyse, istedenfor en narrativ, finnes denne risikoen. Samtidig er materialet så pass lite i omfang at det kan la seg gjøre å kvalitetssikre analysen. I arbeidet fra data til funn har flere temaer som kunne ha vært tatt med av nødvendighet måttet velges bort. I utvelgelsen har jeg bestrebet meg på mest mulig å ivareta avhandlingens konsistens og relevans. Jeg har lagt vekt ved å presentere tankegangen gjennom analyse og drøftning på en måte som gjør at det blir mulig å følge gangen i arbeidet og vurdere hvilken innvirkning min egen rolle har hatt på resultatene.

2.3. Rekruttering

Et informasjonsskiv om prosjektet ble sendt ut til kirkelige samtale tjenester og til sjelesørgere som jeg på forhånd visste hadde erfaring av samtaler med utsatte menn. Sjelesørgerne hadde tilhørighet i forskjellige kirkesamfunn og organisasjoner. Informasjonsskrivet ble også lagt ut på nettsidene og Facebooksiden til Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep, samt sendt til støttesentre mot incest og seksuelle overgrep og til traumeavdelingen ved Modum Bad. I informasjonsskrivet ble det lagt opp til frivillig selvrekruttering. I de tilfeller hvor utsatte ble gjort oppmerksom på informasjonsskrivet av sjelesørgere eller andre samtalepartnere, ble det lagt vekt på å understreke at deltakelsen var frivillig. Tre av informantene hadde fått informasjon fra en sjelesørger, og én ble rekruttert gjennom kontakt med støttesentrene.

Etter at fire intervjuer var gjennomført viste det seg at samtlige intervjupersoner hadde vært utsatt for overgrep i en kristen sammenheng. Siden dette forholdet ville kunne bidra til intern konsistens i studien, valgte jeg å avslutte rekrutteringen på dette tidspunktet. Å fortsette rekrutteringen ville også kunne gå ut over prosjektets tidsrammer. Utvalget var i utgangspunktet tenkt å bestå av 4-5 informanter.

2.4. Utvalg

Det empiriske materialet består av intervjuer med fire menn i alderen 35-60 år. Kriteriene for å delta i studien var at en selv mente å ha vært utsatt for seksuelle overgrep, og at en hadde brukt noen form for kirkelig samtaletilbud, her definert som sjelesorg.

Informantene er bosatt forskjellige steder i landet. To har vokst opp på mindre tettsted og to i by. De har ulik bakgrunn og sosial situasjon. Én er gift, én skilt og to er ugift. Begge de som er eller har vært gift har barn. To har kirkelig utdanning og to har annen høyskoleutdanning. Én er siden noen år tilbake trygdet og tre er i fast arbeid. Alle fire er eller har vært engasjert i menighetsarbeid. De har bakgrunn fra forskjellige kirkesamfunn og kristne organisasjoner.

Tre av informantene har vært utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten, og én som ung voksen. Samtlige har opplevd overgrep i en kristen sammenheng. Én har i tillegg også vært utsatt av et familiemedlem. Samtlige har vært utsatt for overgrep fra menn. Hyppigheten av overgrepene varierer fra enkelttilfeller til regelmessig over mange år.

Informantenes kontakt med sjelesørgere varierer fra et avgrenset tilfelle, til sjelsorgsrelasjoner som strekker seg over lengre tid. Noen har benyttet seg av flere sjelesørgere. Noen kontakter blir beskrevet som positive, mens andre har vært opplevd som skuffende.

2.5. Datainnsamling

På basis av prosjektets problemstilling og forskningsspørsmål, ble det utarbeidet en stikkordsmessig intervjuguide med temaer som jeg ønsket å belyse. Intervjuguiden inneholdt spørsmål om når og hvorfor informantene hadde søkt sjelesorg, hva som var viktig i sjelesorgskontakten, i hvilken grad de knyttet dette til at de er menn, om det var spesielle temaer de tok opp med sjelesørgeren, og hvordan de vurderte kirkelige tilbud i forhold til andre hjelpetilbud. Noen av disse temaene var også nevnt i informasjonsskrivet.

Intervjuene fulgte en semistrukturert form hvor informantene fikk anledning til å styre hva og hvor mye de ønsket å fortelle. Hovedvekten ble lagt ved å få frem intervjupersonenes forståelse av sin egensituasjon og møtet med kirkelige samtalepartnere. Spørsmålene ble fulgt opp med empatisk lytting og videre spørsmål ut fra hva informantene var opptatt av å formidle. Intervjuene varte i gjennomsnitt 1 time og 20 minutter. Informantene fikk selv velge hvor intervjuene skulle finne sted. Tre fant sted i lokaler i tilknytning til kirker eller bedehus, og ett fant sted i informantens hjem.

Det ble gjort lydopptak av intervjuene. Jeg har selv stått for transkribering av materialet. Sitater som blir brukt i avhandlingen er lett bearbeidet for å ivareta anonymitet og å underlette lesningen.

2.6. Analyseprosessen

Analysen av materialet er basert på systematisk tekstkondensering (Malterud, 2011) og hermeneutisk-fenomenologisk analyse. Metoden legger vekt ved å unngå fordommer og la materialet komme til ordet. God kvalitativ forskning krever også at undersøkelsen kan vurderes av andre på grunnlag av observasjoner eller resonnementer (Malterud, 2011, s. 15). *Intersubjektiviteten*, det å redegjøre for hvordan en har kommet frem til resultatene, er forsøkt ivaretatt ved at jeg har lagt vekt på å synliggjøre gangen i analyseprosessen, fra innsamlet data, til identifisering av funn og videre til fortolkninger (Malterud, 2011, s. 82). For å gi konsistens til avhandlingen, en logisk forbindelse mellom problemstilling, teori, metode og data, har jeg arbeidet vekselvis med intervjuer, teori og analyse (Malterud, s. 2011, s. 23).

Det er viktig for tydeligheten i et prosjekt å vite hvilket analysenivå det beveger seg på (Malterud, 2011, s. 82-85). I min analyse har jeg valgt å bruke noen gitte modeller for sjelesorg som inngangsport til informantenes fortellinger. Disse modellene blir presentert i teoridelen. Målet med undersøkelsen er å fortolke informantenes behov i møte med sjelesørgere, og å utvikle beskrivelser for sjelesorgstilnæringer som er tilpasset disse behovene. Det blir derimot ikke utviklet nye begreper eller modeller. Jeg befinner meg i hovedsak på et nivå hvor jeg utdyper gitte sjelesorgsmodeller med beskrivelser som kan gi ny innsikt. For å gi bedre innsyn i analysearbeidet vil jeg kort gjøre rede for de prinsipper som har vært brukt for gruppering og redigering av resultatene, og hvor sorteringsmalen er hentet fra (Malterud, s. 2011, s. 85). I intervjuene kommer det frem en ganske stor variasjonsbredde, for eksempel i hvordan informantene vurderer sin egensituasjon. I analysen har jeg lagt vekt ved fellestrekk på tvers av intervjuene, heller enn det individuelle innad i et intervju (Malterud 2011, s. 94). Den metodiske tilnærmingen er *abduktiv*, det vil si at den kombinerer *induktiv*, empiridrevet tilnærming, og *deduktiv*, teoridrevet tilnærming, i et dialektisk forhold. Analysen av empirien står sentralt i utviklingen av ideer, men samtidig er teoretiske perspektiver påvirkende i forkant og i løpet av forskningsprosessen (Thagaard, 2013, s. 198).

De transkriberte intervjuene ble analysert i to trinn. I den første gjennomlesningen ble forskjellige hovedtemaer og undertemaer identifisert og kodet. Deretter ble det valgt en sorteringsmal for å klassifisere resultatene. Så ble materialet analysert igjen og data ble kodet som hjemmehørende i de forskjellige temaene. Funnene ble delt inn i to hoveddeler med utgangspunkt i avhandlingens problemstilling. Del 1 omhandler informantenes livssituasjon og temaer knyttet til deres bearbeidelse av seksuelle overgrep, mens del 2 tar for seg informantenes forventninger og behov når de har tatt imot sjelesorg. For del 1 hadde jeg ikke noen gitt struktur på forhånd, men brukte en induktiv tilnærming for å komme frem til en sorteringsmal. Kodene ble her delt inn i temaene selvrelasjon, interpersonlige relasjoner og gudsrelasjon. Undertemaer ble brukt til å strukturere materialet ytterligere. I del 2 ble det først brukt den samme induktive tilnærmingen som i del 1. Da hovedtemaene var identifisert ble Owe Wikströms (1999) fire dimensjoner i sjelesorg; omsorg, besinnelse, fortolking og fordyping, valgt som sorteringsmal, ut fra en deduktiv tilnærming, og det ble foretatt en ny koding av materialet. I denne delen har jeg brukt undertemaer fra teoridelen til å strukturere materialet. Wikströms modell blir mer utførlig presentert i avhandlingens teoridel. Modellen tar utgangspunkt i sjelesørgerens intervensjoner i sjelesorgsrelasjoner. I mitt materiale er det

istedenfor konfidentenes opplevelse av sjelesorgen som blir analysert. Behov og forventninger hos informantene fremstår forskjellige i de ulike situasjonene. De forskjellige behovene blir forsøkt presentert innenfor den valgte strukturen. Wikströms fire dimensjoner blir derved sett i et prosessperspektiv, hvor de blir brukt til å beskrive mulige bidrag fra sjelesorgen til en konfidents bearbeidelsesprosess. Etter avsluttet analyse leste jeg igjennom intervjumaterialet ytterligere en gang, for sikre at analysen vær godt forankret i data, og for å lete etter funn som eventuelt kunne motsi mine egne forventninger til materialet (Malterud, 2011, s. 17).

2.7. Forskningsetiske vurderinger

Det fins en mulighet for at temaer knyttet til overgrep reaktiverer traumer. Intervjupersonene fikk tilbud om oppfølging i etterkant av intervjuet av en ansatt ved Kirkelig Ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep. Så langt jeg vet har ingen av dem benyttet seg av denne muligheten. I utformingen av prosjektet ble det tatt hensyn til sårbarheten på den måten at intervjuguiden i mindre grad gikk inn på situasjonen rundt overgrepene, men fokuserte på kontakten med samtaletilbud og bearbeidelsesprosessen. I presentasjonen av analysen har det blitt lagt vekt på at deltakerne ikke skal kunne gjenkjennes. Det ble gitt skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet i rekrutteringsprosessen. I forkant av intervjuene ble det benyttet en samtykkeerklæring som intervjupersonene undertegnet. Det ble spesielt informert om muligheten for å trekke seg fra studien uten å oppgi noen grunn. Intervjupersonene har fått mulighet til å lese igjennom analysen av intervjumaterialet og komme med synspunkter. Ingen av dem har kommet med innvendinger mot fortolkningen av materialet.

De etiske utfordringene knyttet til forskning om overgrepsutsatte må veies mot mulige gevinster for deltakerne og ulempene ved å avstå fra slik forskning. Deltakelse i forskningsundersøkelser og det at noen interesserer seg for problematikken, kan ha positiv virkning på informantenes bearbeidelse (Andersen, 2012; McClain & Amar, 2013; Rudolfsson, 2015). Å avstå fra å forske på overgrepsrelaterte temaer kan forsterke unngåelse av utsattes situasjon fra samfunnets side og kan i forlengelsen skade den som er overgrepsutsatt (Becker-Blease & Freyd, 2006).

Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

3. TEORI: OVERGREPSERFARINGER OG SJELESORG

Teoridelen har to underavdelinger. Den første delen omhandler et traumeteoretisk perspektiv på seksuelle overgrep og bearbeidelse. Den andre delen går igjennom sjelesørgerisk teori som er relevant for avhandlingens problemstilling.

3.1. Bearbeidelse av overgrepserfaringer

Traumeteori er et stort og bredt felt. I denne sammenhengen vil jeg nøye meg med å tegne et grunnriss av et relasjonelt perspektiv på traumatisering, senvirkninger og bearbeidelse.

3.1.1. Seksuelle overgrep, traumer og senvirkninger

Ordet traumer har en noe upresis bruk i daglig språk. Hendelser som seksuelle overgrep blir ofte omtalt som traumer. I psykologisk betydning er et traume imidlertid ikke det som skjer eller blir gjort mot et menneske, men reaksjonen på hendelsen. En traumatisk hendelse, eller mer presist *en potensielt traumatiserende hendelse*, blir i gjeldende helsefaglige kodeverk definert som "en hendelse av en usedvanlig truende eller katastrofal art, som sannsynligvis ville fremkalle sterke ubehag hos nesten alle" (ICD-10 gjengitt i Thelle, 2010, s. 5).

Reaksjoner og den skade en opplever å ha tatt etter overgrep varierer. Å være overgrepsutsatt er derfor ikke det samme som å være traumatisert. Samtidig er det veldokumentert at seksuelle overgrep utgjør en betydelig risikofaktor for utvikling av psykiske og somatiske vansker. Konsekvensene av overgrep har betydning for mange områder i livet, for eksempel funksjonsnivå, arbeidsevne, sosial støtte og livskvalitet (Kirkengen, 2009; Thoresen og Hjemdal, 2014).

Ordet traume brukes også som medisinsk begrep og betyr i den sammenhengen skade eller sår. Når såret er leget er det ikke lenger et traume. På tilsvarende måte er et traume i psykologisk forstand ikke lenger et traume når det er bearbeidet. Da er det istedenfor en del av et menneskes historie. (Anstorp & Benum, 2014, s. 23-24) Samtidig vil senvirkninger av traumer være noe mange må fortsette å forholde seg til, men i en utstrekning som er mindre krevende å mestre.

Reaksjoner på gjentatte overgrep som skjer i nære relasjoner blir noen ganger omtalt som relasjonstraumer. Det ser ut til at seksuelle overgrep oppleves krenkende og invaderende på en spesiell måte, og at de derfor kan få spesielt alvorlige konsekvenser for den utsatte. Generelt kan en si at jo tidligere overgrepene starter, jo hyppigere de skjer, og jo nærere

relasjonen er, desto større er risikoen for alvorlige skader (Thelle, 2010, s. 6; 8). Samtidig kan seksuelle overgrep erfart som voksen også få store konsekvenser (Thelle, 2010, s. 8). En nær relasjon i denne sammenhengen er ikke begrenset til slektskap og familierelasjoner, men omfatter også tillitspersoner som den utsatte har et nært forhold til (Thelle, 2010, s. 6). Det innebærer at overgrep fra en tillitsperson i en religiøs sammenheng kan få like alvorlige konsekvenser som tilsvarende overgrep begått av familiemedlemmer.

Senvirkninger er når reaksjonene kommer tilbake, mange år senere, når noe minner om det som har skjedd. (Thelle, 2010, s. 7). Vanlige symptomer kan være gjenopplevelser og mareritt, forsøk på unngå alt som minner om hendelsen, og dissosiative tilstander. Dissosiasjon kan beskrives som "en følelse av ikke å være til stede i seg selv eller i situasjoner" (Thelle, 2010, s. 6). Judith Herman (1992, s. 34-35) sammenfatter symptomene hos traumatiserte som hyperaktivitet, påtrengende minner og hemmende begrensninger. Symptomene har i følge Herman en tendens til å bli frakoblet fra sin kilde og leve sitt eget liv. Det som i utgangspunktet var nødvendige forsvarsmekanismer i en overgrepssituasjon, blir etter hvert uhensiktsmessig og til hinder i hverdagen.

Traumer får dype relasjonelle og eksistensielle konsekvenser som ikke bare påvirker personens selvbilde men opplevelsen av mening på alle plan. Herman sammenfatter hvordan traumer derfor blir en trussel mot menneskets hele tilknytning til fellesskapet (Herman, 1992, s. 51):

Traumatic events call into question basic human relationships. They breach the attachments of family, friendship, love, and community. They shatter the construction of the self that is formed and sustained in relation to others. They undermine the belief systems that give meaning to human experience. They violate the victim's faith in a natural or divine order and cast the victim into a state of existential crisis. ... Traumatic events have primary effects not only on the psychological structure of the self but also on the systems of attachment and meaning that link individual and community.

Trauma driver mennesker både til tilbaketrekning fra nære relasjoner og til en desperat søken etter dem. En mister troen på seg selv, på andre og på Gud (Herman, 1992, s. 55-56).

3.1.2. Traumebearbeidelse - stabilisering, minnebearbeiding og integrering

I boken *Trauma and recovery* gir Herman (1992) en nokså detaljert modell som beskriver helingsprosessen etter traumer. Selv om helingsprosessen er individuelt preget, mener Herman (1992, s. 3) at den også har forutsigbare trekk fordi de psykologiske konsekvensene av traumatiserende hendelser er forutsigbare. Boken er en klassiker på området og her fått stort nedslagsfelt.

Hermans modell følger tre trinn. Det første trinnet handler om å etablere trygghet. Det andre dreier seg om å rekonstruere traumehistorien. På det tredje trinnet arbeides det med å reetablere forbindelsen mellom den traumatiserte og samfunnet eller fellesskapet (Herman, 1992, s. 3).

Nyere traumebehandling følger en modifisert utgave av trefasemodellen som kan beskrives slik (Thelle, 2010, s. 9):

Fase 1: Symptomreduksjon og stabilisering

Fase 2: Muligheter til å bearbeide og integrere traumeminnene

Fase 3: Orienter seg tilbake til normalt voksenliv

Fasemodellen blir i dag forstått som et pedagogisk kart, og behandlingen har hele tiden elementer av hver av fasene (Anstorp & Benum, 2014, s. 36). Det er ofte nødvendig legge særlig vekt ved den innledende fasen. For å komme til rette med traumereaksjoner som har "satt seg i kroppen" og ikke så lett lar seg behandle bare med samtaleterapi, brukes behandlingsformer hvor man er opptatt av å forstå og regulere "kroppens historie" ved hjelp av oppmerksomt nærvær, kombinert med stabiliserende øvelser for kroppen (Anstorp & Benum, 2014, s. 34). I den andre fasen arbeider klienten seg igjennom hendelsene sammen med terapeuten. Her er det sentralt at klienten klarer å være til stede i nåtid samtidig som hendelser i fortid bearbeides. Den seneste forskningen tilsier at det ikke alltid er nødvendig med en detaljert gjennomgang av traumene i behandlingen. Noen har et ønske og et behov for å få en sammenhengende fortelling om livet sitt, mens det for andre kan være skadelig å gå i detalj om det som har skjedd. Arbeidet i den tredje fasen tar for seg selvforståelse, skam og skyld. Her utvikles ferdigheter til å være i nære relasjoner og til å våge nye utfordringer (Anstorp & Benum, 2014, s. 36-37).

3.1.3. Narrativ tilnærming - fortelling og identitet

Fokuseringen på senvirkninger som symptomer på traumatisering har blitt kritisert fra sosialfaglig hold. Den kan medføre en risiko for at overgrepsofsatte som gruppe blir betraktet som syke (Andersen, 2012, s. 32). Det kan igjen oppleves stigmatiserende og virke negativt inn på mestringsprosesser. Torbjørn H. Andersen (2012, s. 47) tar i sin forskning om overgrepsofsatte menn utgangspunkt i narrativer som livstolkning, mestring gjennom meningsskaping, og sammenhengen mellom omgivelsenes holdninger og egne handlingsmuligheter. I denne tilnærmingen kan bearbeidelse bli beskrevet som å handskes med overgrepserfaringer og å skape en identitet som ikke er bestemt av overgrepsopplevelsene (Andersen, 2012, s. 48). Spørsmål om hvem jeg er som menneske og hvilke muligheter jeg har i verden, er sentrale i et slikt perspektiv. Bearbeidelse innebærer en bevegelse bort fra en identitet som skyldig, uverdig og permanent skadet eller formet av overgrepene (Ibid.).

Den narrative tilnærmingen innebærer at mennesket forstår seg selv gjennom sine fortellinger. Andersen beskriver overgangen fra indre monolog til dialog med andre som et viktig vendepunkt i bearbeidelsesprosessen. Når alternative stemmer kommer inn åpnes det for nye tolkningsmuligheter. Det representerer i sin tur nye handlingsmuligheter (Andersen, 2001, s. 125-126). Målsettingen, sett fra dette perspektivet, kan beskrives som å gjenvinne egen *agency*, det vil si å forstå seg selv som handlende i eget liv (Andersen, 2012, s. 143-144).

Hjelperens oppgave er ikke å skape endringen, men å skape et rom hvor endringen kan finne sted (Andersen, 2012, s. 137). Samtalepartneren må å ha en lyttende innstilling og tørre å gå inn i møte med den andre uten ferdige forslag til hvordan hans nye fortelling skal se ut (Andersen, 2001, s. 146).

3.1.4. Kjønnsperspektiver på bearbeidelse

Andersen (2012, s. 59) gir mannlighet en stor rolle som grunnlag for tolkning av utsatte menns selvforståelse og livssituasjon. Budskapet som formidles til overgrepsofsatte menn blir en viktig faktor i deres bearbeidelse. Stereotype kjønnsforventninger, det vil si forventninger knyttet til det å være mann, begrenser muligheten for utvikling av nye narrativer. "Seksuelt overgrepsofsatte menn blir brakt til taushet av disse stereotypiene, og former private fortellinger om sitt liv som skyldige, uverdige og umannlige". Disse fortellingene har ofte en "skadefortelling" som utgangspunkt.

Traumer kan ha innvirkning på troslivet, spesielt på gudsbilder og tilknytning til Gud. Det er dokumentert at kvinner som har vært utsatt for incest har en mindre trygg tilknytning til Gud enn kvinner i gjennomsnitt (Horsfjord, 1998; Kane, 1990; Nowacki-Butzen, 2009). Disse religiøse skadene gjør seg gjeldene i møte med situasjoner knyttet til tro, kirke og Gud. Det har så langt vært lite oppmerksomhet om gudsbilder og tilknytning til Gud hos menn som har vært utsatt for overgrep.

Religion kan ha både negativ og positiv innvirkning på bearbeidelse av overgrep. Ganzevoort (2006, s. 13) påpeker at religion hos overgrepsutsatte ofte har mer negativ innvirkning tidlig i livet, men at den etter hvert kan få en mer positiv funksjon. Forenklet kan en si at negativ religiøsitet fra barndommen kan tilskrives overgrepene, mens positiv religiøsitet senere i livet hører sammen med mestringen. Ifølge Ganzevoort (Ibid.) gir seksuelle overgrep seg utslag i manglende religiøst engasjement hos menn, i større grad enn det som er tilfellet hos kvinner. Kombinasjonen av negative budskap knyttet til kjønnsforventninger og negative religiøse budskap, ser ut til å være en vanskelig kombinasjon når utsatte menn skal bearbeide overgrepserfaring.

3.2. Sjelesorg i møte med overgrepsutsatte

Denne delen av avhandlingens teorigjennomgang omhandler sjelesorgsfaglig teori og forskning som belyser sjelesorg i møte med overgrepsutsatte. Jeg vil begynne med å presentere en teologisk grunnlagstenkning som argumenterer for å se bearbeidelse av overgrepserfaring og sjelesorg som relasjonelle begreper. Deretter følger en gjennomgang av forskjellige måter å se på sjelesorgens rolle og kompetanse i bearbeidelse av overgrepserfaring. Flere av temaene hadde fortjent mer plass. Innenfor denne avhandlingens rammer må presentasjon allikevel bli kortfattet og oppsummerende.

3.2.1. Teologisk grunnlagstenkning

Det teologiske grunnlaget for hvordan seksuelle overgrep og bearbeidelse av overgrepserfaringer blir forstått i denne avhandlingen er skapelsesteologisk. Mennesket er skapt til relasjoner, blir til i, og lever i relasjoner. Overgrep er et brutalt brudd med denne opprinnelige orden. Dette blir drøftet på litt forskjellig måte av teologene James N. Poling (1991), John Patton (1993) og Alistair McFadyen (2000).

Alistair McFadyens skapelsesteologiske fortolkning av overgrep

McFadyen (2000) har utarbeidet en fenomenologisk analyse av overgrep og en teologisk fortolkning som bruker relasjonell terminologi. I utgangspunktet er mennesket ifølge McFadyen skapt med en gudgitt evne til å uttrykke seg i sine relasjoner. McFadyen (2000, s. 220) kaller dette for "the energies of God's dynamic order". Energiene som er gitt mennesket får retning i menneskets relasjon til andre, til seg selv og til Gud i en uhindret livsutfoldelse. Når barn blir utsatt for overgrep er det misbruk av barnets relasjonelle behov (McFadyen, 2000, s. 78). Det fører til at livsenergiene blir bundet opp i overgrepsrelasjonen:

Since abuse frequently colonises and sequesters the directionality of the child's own energies, her sense of reality, truth and goodness, we may say that what abuse is abuse of is the child's *own* capacity for, and orientation towards, joy. That is to say, it is abuse of her capacities for worship: an energised orientation towards the fullness of others, herself and God... (McFadyen, 2000, s. 234).

Her korresponderer McFadyens analyse av overgrep godt med Hermans analyse av traumesymptomer som hemmende begrensninger som påvirker personens selvbilde og opplevelsen av mening.

Det å forbryte seg mot menneskets evne til å være i relasjoner blir i McFadyens (2000, s. 220; 246) teologiske tilempning identisk med synd. Synd blir beskrevet i dynamiske termer, som en forvrengning av relasjoner og en begrensning av muligheten for fellesskap og genuin glede. Teologisk sett er derfor det som blir blokkert ved overgrep "the dynamics of the triune God and the possibilities of non-distorted worship" (McFadyen, 2000, s. 237). Det fører til at den utsatte får vanskelig for å stole på Guds kjærlighet og for å oppleve velsignelse og glede fra Gud (Ibid.)

John Pattons sjelesorgsteologi om care som re-membering

McFadyens skapelsesteologiske antropologi har mye til felles med Pattons sjelesorgsteologi. I engelskspråklige sammenhenger brukes både ordene *pastoral care* og *pastoral counseling* om sjelesorg. Pastoral care blir brukt om sjelesorg generelt og kan også ha et diakonalt preg. Pastoral counseling er en mer spesialisert tjeneste, hvor det blir lagt vekt på den hjelpende samtalen (Grevbo, 2006, s. 471-472). I Pattons (1993, s. 5) sjelesorgsteologi er konseptet *caring* basert i skapelsesberetningens bud om å råde over skapelsen (1 Mos,1:28). Det blir i

denne sammenhengen forstått som et oppdrag om å ta vare på skapelsen og medmenneskene. Det legger an en relasjonelle tilnærming hvor synd og urett mellom mennesker blir forstått som et brudd på dette opprinnelig oppdraget. Patton (1993, s. 6) formulerer følgende teologiske grunnsetning for sin tenkning:

God created human beings for relationship with God and with one another. God continues in relationship with creation by hearing us, remembering us, and bringing us into relationship with one another. Human care and community are possible because of our being held in God's memory; therefore, as members of caring communities we express our caring analogically with the caring of God by also hearing and remembering.

Mye av dybden i Pattons terminologi forsvinner ved oversettelse til norsk. Det gjelder både begrepet *caring* som betyr omsorg og samtidig fører tankene til sjelsorg, og hans bruk av remembering eller *re-membering*, som her både betyr å huske på og å sette kroppen sammen igjen (det motsatte av dismembering som betyr å lemleste) (Patton, 1993, s. 28). For å bevare mest mulig av begrepenes innhold hos Patton velger jeg å bruke både de norske og engelske ordene i fremstillingen.

Patton (1993, s. 159) peker på skammen som det viktigste konseptet for å forstå misbruk og overgrep. Han bruker syndefallsfortellingen som en grunnfortelling om hvordan det å mislykkes med å forvalte relasjoner fører til skam: Adam og Evas relasjon til Gud blir brutt og menneskene misbruker nære relasjoner. Det fører til at de skammer seg (Patton, 1993, s. 162). Tillitsbruddet og misbruket som en utsatt opplever vekker en skam som den utsatte legger på seg selv. Det som vekkes er ifølge Patton barnets behov for å beskytte de primære omsorgspersonene og idealisere dem (Patton, 1993, s. 165). Skam hos overgrepsutsatte er derfor en feilplassert skam som beskytter overgriperen, men også skam over å ikke være sterk nok til å avverge overgrepene (Patton, 1993, s. 169).

Hvis vi kombinerer McFadyens og Pattons fremstillinger av misbrukte og brutte relasjoner, får vi et bilde av synden, som en blokkering av livsenergi, hvor synden får sin kraft fra hemmeligholdelsen, og skammen som en slags forgiftende avmaktreaksjon knyttet til forfeilede relasjoner.

I forlengelsen av denne beskrivelse er det mulig å tenke seg sjelesorgen som et bidrag til å gjenopprette noe av forvrengningens skadevirkninger. Også sjelesorgen blir her sett på som et relasjonelt begrep. I utgangspunkt ser Patton (1993, s. 15) re-membering som en funksjon av menigheten som omsorgsfullt fellesskap. Å bli re-membered er å bli innlemmet i menighetskroppen som en del av Guds eget folk. Fordi situasjoner hvor det har blitt begått overgrep er mer sårbare enn mange andre situasjoner, er det imidlertid behov for hjelp fra en profesjonell sjelesørger.

James N. Poling - Prosessteologi og det relasjonelle selvet

Menneskets relasjonaltet spiller en avgjørende rolle også i James N. Polings

sjelesorgsteoretiske tilnærming til seksuelle overgrep. Poling (1991, s. 96) henter inspirasjon fra prosessteologien, og bruker et språk som er mer preget av psykologi i sin utlegning om det relasjonelle selvet:

According to process theology, the self is constructed from its relationships. The interaction between self and others is the rhythm of life itself. We become selves through our relationships, and we give ourselves to relationships.

Spesielt når overgrep blir begått mot barn har også overgrepsrelasjonen denne virkningen. Derfor er overgrepet ikke over når det er over. Relasjonen blir internalisert slik at overgrepserfaringene blir en del av den utsattes egen selvstruktur (Poling, 1991, s. 94).

Selvets relasjonaltet innebærer også at nye relasjoner som er preget av kjærlighet og støtte gir mulighet for heling og styrking av selvet. Når disse relasjonene internaliseres med tilstrekkelig styrke, motvirker de tidligere traumer og skaper en ny selvfølelse (Poling, 1991, s. 99). Kompleksiteten og det motsigelsesfulle i situasjonen gjør imidlertid at den overgrepsutsatte må orke å leve med tvetydighet over tid, for å kunne bevare selvet og holde fast på høyere verdier, og etter hvert kunne finne styrke til å konfrontere de deler av seg selv som gir næring til skam og selvforakt (Poling, 1991, s. 110; 113).

Også for Poling har det støttende menighetsfellesskapet en viktig funksjon i helingsarbeidet. Men for å være støttende overfor overgrepsutsatte trenger kirken å reorganiseres slik at den ikke bidrar til å holde dem i taushet, men søker rettferd sammen med dem (Poling, 1991, s,

183; 190). Den praktiske teologien må la seg inspirere av Guds er nærværende i det flertydige og overgrepsutsattes utholdende håp om rettferd (Poling, 1991, s, 191).

3.2.2. Sjelesorgens ulike dimensjoner

Owe Wikström (1999, s. 183-186) skiller mellom fire ulike dimensjoner i sjelesorgen: Omsorg, besinnelse, fortolking og fordyping. Omsorgsdimensjonen er et uttrykk for den primære hensikten med sjelesorg, som ikke er å kurere eller forandre, men å tilby menneskelig varme og forståelse. Det meste av sjelesorg beveger seg ifølge Wikström sannsynligvis på omsorgens nivå. Besinnelsesdimensjonen krever en språklig forklaring siden ordet har flere betydninger på norsk. Å besinne seg betyr i denne sammenhengen å tenke seg om eller reflektere over sin situasjon. Det er fremst intense erfaringer, eksistensielle temaer og moralske aspekter som Wikström tenker på her. Besinnelsen er en hjelp til kritisk gransking av eget ansvar og valg, og ens eget livs mening og mål. Fortolkingsdimensjonen blir her forstått som en teologisk fortolking av erfaringer hvor sjelesørgeren gir hjelp til å knytte an til bilder, symboler og fortellinger fra den kristne tradisjon. Fordypingsdimensjonen er av mer relasjonell karakter og innebærer å ledsage et individ til å tilegne seg en kristen overbevisning, eller enklere sagt å modne i sin tro. I ontologisk forstand betyr det også å finne seg selv.

De to første dimensjonene trenger en mer inngående behandling. En mer praksisnær bruk av dimensjonene som beskriver sjelesørgerens roller overfor konfidenten finner vi hos Anders Olivius (1996) og Berit Okkenhaug (2002). Olivius (1996, s. 57-58) understreker at relasjonen er det bærende i sjelesorgen uansett hvilken metode en jobber etter. Omsorgsrelasjonen handler om å komme konfidenten i møte i dennes behov for å oppleve trygghet i sjelesorgsrelasjonen. Det kan innebære å komme i forkjøpet av frykten for å ikke bli forstått eller møtt med en moraliserende holdning. Konfidenten kan også trenge assistanse i sin kamp for å bli tydelig for seg selv, for sjelesørgeren og for Gud (Olivius, 1996, s. 59). I praktiseringen av besinnelsesdimensjonen legger Olivius vekt ved forskjellen mellom skam og skyld. Skammen hindrer mennesket i å vokse, og fører til selvforakt. Å hjelpe et menneske fra den lammende skammen og til sunn erkjennelse av hva skyld egentlig innebærer i et menneskes liv blir en oppgave for sjelesorgen (Olivius, 1996, s. 120). Okkenhaug vektlegger ikke den eksistensielle utfordringen i like høy grad som Wikström og Olivius, men mer sjelesørgerens mulighet til å legge til rette for besinnelse. Sjelesorgens oppgave blir å skape et rom hvor mennesker kan "ta seg den tiden de trenger og bruke muligheten de får til å stille de

viktige spørsmålene i livet" (Okkenhaug, 2002, s. 43). Gjennom sitt nærvær kan sjelesørgerens bidra med "det mot og den styrke de kan trenge for å våge å ta livsviktig problematikk på alvor" (Ibid.) Hun understreker også at dimensjonene ikke skal forstås som oppadstigende trinn i sjelesorgsrelasjonen, men heller som forskjellige elementer som i ulik grad er tilstede, avhengig av situasjonen og konfidentens behov (Okkenhaug, 2002, s. 41). Avhandlingens bruk av Wikströms modell ligger tette opp til Okkenhaugs forståelse.

3.2.3. Sjelesørgerisk kompetanse

Inndelingen i ulike dimensjoner gjør det tydelig at sjelesørgerens oppgaver er mangfoldige. Leif Gunnar Engedals (2004) perspektiver på utvikling av sjelesørgerisk kompetanse i møte med konfidenter kan bidra til å utdype hvilke former for kompetanse som trengs, og hvordan de kan utvikles. Engedal (2004, s. 87-88) slår fast at sjelesørgeren er sitt eget viktigste redskap. Derfor er *personkompetansen* viktig. Hit hører selvinnsikt, introspeksjon, personlig modenhet, men også å bli klar over og erkjenne svakheter, sårbarhet og grenser. Personkompetanse utvikles gjennom erfaring, og i dialog med andre. Veiledning er viktig og kan bidra til at sjelesørgeren blir kjent med egne reaksjonsmønstre i møte med andre. Fra personkompetansen er veien kort til den *kommunikative kompetansen*, som handler om samspillet mellom sjelesørger og konfident (Engedal 2004, s. 88). Evnen til å møte andre på en åpen og troverdig måte kan øves opp ved å gjøre seg selv tilgjengelig for den andre. Når sjelesørgeren evner å bygge et åpent og fritt kommunikativt rom kan konfidenten våge å bli synlig (Engedal 2004, s. 88). Innsikt i følelsesmessige prosesser mellom sjelesørger og konfident, slik som overføringer og motoverføringer, hører også med til den kommunikative kompetansen, liksom evnen til å samtale, utfordre og konfrontere på en ikke-krenkende måte (Engedal 2004, s. 89-90). *Hermeneutisk kompetanse* handler om å forstå den andre gjennom fortolkende innlevelse i dennes virkelighet. Konfidenten får komme til sin rett og bli synlig som seg selv i møte med sjelesørgeren (Engedal 2004, s. 90). For dette kreves evne til å skille mellom det som er mitt eget og det som er den andres. Fortolkningen skjer i en veksling mellom nærhet/innlevelse og distanse/refleksjon (Engedal 2004, s. 91). I sjelesorgen brukes også *teoretisk kompetanse*, som kan sammenfattes som kunnskaper og innsikter om menneskelig liv og samliv. Bibelkunnskap og teologisk innsikt er viktige kilder for den teoretiske kompetansen. Innsikt i humanvitenskaper og hvordan de kan anvendes innenfor kristen sjelesorgspraksis hører også med til sjelesorgskompetansen (Engedal 2004, s. 92). Den *åndelige kompetansen* handler om hvordan sjelesørgerens eget forhold til Gud bringes inn i sjelesorgen. Det handler om å kjenne sin egen troshistorie og ha et levende språk for sitt eget

åndelige liv, slik at sjelesørgeren kan bidra til bearbeiding av konfidentens troshistorie og gudsbilder (Engedal, 2004, s. 93).

I det følgende vil Engedals perspektiver på sjelesørgerisk kompetanse bli utdypet ved hjelp av andre teoretiske bidrag, som gir de forskjellige kompetansekategoriene et tydeligere kontekstuellt preg knyttet til sjelesorg i møte med overgrepsutsatte.

3.2.4. Personkompetanse knyttet til lytting, roller og makt

Carrie Doehring (2006, s. 35) løfter frem lyttingen som det mest grunnleggende i sjelesorg forstått som omsorg. Lytting krever at sjelesørgeren kan bruke seg selv i møte med konfidenten på en god måte. Det forutsetter en modning og bevisstgjøring av egen historie som gjør at en ikke blir bundet av egne begrensninger. I Rudolfssons (Rudolfsson, 2015, s. 31; 36) studie om sjelesørgeres holdninger knyttet til sjelsorg i møte med overgrepsutsatte, rapporterte sjelesørgere at de manglet et indre kompass for å forstå og forholde seg til overgrepsfortellingene, og at de derfor følte et behov for å beskytte seg selv. Usikkerheten førte til at de ble nølende og distanserte seg fra både konfidenten og fortellingen.

Personkompetanse innebærer også å være seg bevisst de roller en får i møte med den andre, og den makt som er knyttet til rollene. I hjelpende relasjoner som en sjelesorgsrelasjon er det alltid maktulikhet, og det er viktig at makten blir forvaltet på en måte som er forsvarlig og tilpasset konfidentens behov. Doehring (2006, s. 21-24) påpeker at sjelesorg ikke må forstås som en statisk maktrelasjon, hvor konfidenten blir tvunget inn i en rolle som den som må underkaste seg sjelesørgerens råd. I stedet bør makt ses som en relasjonell dynamikk, hvor makten ikke er knyttet til personen men til oppdraget å ta ansvar for andre. I møte med utsatthet kan det for eksempel innebære å styrke konfidentens autonomi og selvopplevelse. Sjelesørgerens makt står også i relasjon til den tillit konfidenten viser ham. Sjelesørgeren blir gitt makt for å kunne være til hjelp. En kompetent og ansvarsfull maktutøvelse innebærer derfor å samarbeide med konfidenten. Synet på makt som en relasjonell dynamikk innebærer at maktforholdet er dynamisk også i løpet av sjelesorgsrelasjonen. For eksempel kan en sjelesørger føle seg maktesløs eller få mer makt som konsekvens av konfidentens sårbarhet.

Sjelesørgere møter ofte konfidenter også i andre menighets- eller sosiale sammenhenger. Derfor er det viktig at sjelesørgeren kan være oppmerksom på hvilken rolle han er i, og kan kjenne igjen når det blir forventet at han er sjelesørger (Doehring, 2006, s. 41). Patton (1993,

s. 53) påpeker at sjelesørgere også må være seg bevisst den makt som ligger i at han er en del av en gitt sammenheng, som favoriserer noen erfaringer og ekskluderer andre. Hvis sjelesørgeren ikke evner å distansere seg fra konteksten, vil det være vanskelig å bidra til konfidenters arbeid med å frigjøre seg fra kontekstuell undertrykkelse som kan være en del av overgrepssammenhengen.

3.2.5. Kommunikativ kompetanse forstått som støttende nærvær tilpasset sammenhengen

Å legge til rette for at både sjelesørger og konfident kan oppleve trygget i sine roller kan også sies å høre med til den kommunikative kompetansen. Sjelesorg skjer i samspillet mellom sjelesørger og konfident. Den empatiske lyttingen i omsorgsfulle relasjoner uttrykker et nærvær som Doehring mener er støttende både i psykologisk og teologisk forstand (Doehring, 2006, s. 18).

Å anerkjenne det som har skjedd er en viktig konsekvens av lyttingen. Patton (1993, s. 28; 33; 36) understreker viktigheten av at sjelesørgeren bekrefter for konfidenten at han har blitt hørt og tatt imot. Det må gjøres med en tydelig respons som kan hjelpe konfidenten til å oppleve seg re-membered, innforlivet i fellesskapet igjen. Når konfidenten opplever å bli tatt imot blir det en bekreftelse på å ikke være glemte. Det skjer analogt med, og kan ikke skilles fra at han blir hørt og husket på (re-membered) også av Gud.

Overgrep gjør at det i utgangspunktet er vanskelig å stole på andre mennesker når en skal søke hjelp. Hvis sjelesørgerens respons ikke er tydelig nok i sin anerkjennelse, om han utviser en tvilende holdning, bagatelliserer erfaringene, eller tar parti for overgriper, vil det kunne føre til at konfidenten føler seg skyldig og skamfull (Rudolfsson, 2015, s. 35; 37). Denne dynamikken kan være verbal og uttalt eller mer skjult. Thelle (2010, s. 14) påpeker at de relasjonelle skadene ved seksuelle overgrep gjør at sjelesorgsrelasjonen i seg selv kan være en sterk trigger som kan vekke følelser av avvisning, lengsler og skam. Disse forholdene gjør at følelsesmessige overføringer og motoverføringer ofte blir spesielt sterke. Jo tryggere sjelesørgeren er på seg selv og egne grenser i dennes sammenheng, desto mer kan han bidra til trygghet hos konfidenten (Thelle, 2010, s. 18).

3.2.6. Hermeneutisk kompetanse, empatisk balanse og det aktive innsteget

Den hermeneutiske kompetansen handler om å kunne finne en god balanse mellom fortolkende innlevelse, det å kunne se virkeligheten fra konfidentens perspektiv, og en

nødvendig distanse som gjør det mulig å beholde sitt eget perspektiv, og registrere hva som skjer både i sjelesørgeren selv og i sjelesorgsrelasjonen (Doehring, 2006, s. 18). Slik henger også den hermeneutiske kompetansen sammen med evnen til å kjenne igjen følelsesmessige prosesser i sjelesorgsrelasjonen. Angst og stress kan gjøre at sjelesørgeren mister den empatiske balansen og blir for involvert eller for distansert, slik at sjelesørgeren ikke klarer å skille mellom sine egne og konfidentens følelser (Doehring, 2006, s. 19).

Den empatiske balansen er spesielt viktig i situasjoner når sjelesorgen får et handlingspreg. Poling (2002, s. 229) tar til orde for et aktivt og kontekstbevisst innsteg i møte med overgrepsutsatte, spesielt i situasjoner når overgrep fortsatt pågår. Fordi den første responsen fra sjelesørgeren ofte er avgjørende for den utsattes håp om at livet kan bli bedre, er det essensielt at sjelesørgeren tar tydelig stilling mot overgrep. I tillegg til å lytte og ta stilling innebærer Polings modell momenter som "courage to act", "accompaniment" og "transformation of self and congregation" (Poling, 2002, s. 236). Det handlingspregede innsteget kan være nødvendig og trenger ikke å true den empatiske balansen så lenge ikke sjelesørgeren tar over og handler på vegne av konfidenten. Spesielt hvis støtten kan bli forstått som et uttrykk for menighetsfellesskapet som en støttende sammenheng rundt den utsatte, kan det åpne for heling også på et åndelig plan (Shooter, 2012, s. 27).

I en håndteringssituasjon vil det å ivareta den utsatte være viktig både fra et bearbeidelsesperspektiv, og for å støtte den utsatte gjennom håndteringen. Kleiven (2008, s. 342) definerer dette som et helings- og myndiggjøringsperspektiv. Helingsperspektivet handler om å sikre at overgrepet blir definert som overgrep, og at det gis rom for den utsattes smerte og protest. Myndiggjøringsperspektivet innebærer å gi den utsatte mulighet til å formidle det som har skjedd, og få en adekvat bekreftelse. Begge perspektivene handler om at den utsatte ikke skal bli usynlig i håndteringen. Ansvaret for ivaretagelsen ligger alltid hos den som har håndteringsansvar i den kirkelige sammenhengen. For at det ikke skal oppstå en rollekonflikt er det viktig å skille dette ansvaret fra ivaretagelsen av den utsatte innenfor en sjelesørgerisk ramme (Kleiven, 2008, s. 286). Det blir altså nødvendig med en ryddig arbeidsfordeling. Ikke desto mindre er sjelesørgerens innlevelsesfulle innsteg i forbindelse med håndtering viktig for å gi mulighet for å styrke protesten og motet til å stå løpet ut i en håndteringsprosess.

3.2.7. Teoretisk kompetanse om traumereaksjoner og bearbeidelsesprosessen

Den teoretiske kompetansen henger sammen med de andre formene for kompetanse, ikke minst fordi den bidrar til å gi sjelesørgeren trygghet i sin rolle. Grunnleggende kunnskap som setter sjelesørgeren i stand til å identifisere traumereaksjoner og senvirkninger kan ha en slik effekt. Rudolfssons (2015, s. 16, 25-26) forskning viser at kunnskap om vanlige reaksjonsmønstre hos overgrepsutsatte er viktig for sjelesørgerens opplevelse av å kunne være til hjelp, mens manglende kunnskap gir risiko for insensitiv behandling som kan være skadelig for konfidenten. Det er ikke sjelesørgerens oppgave å gå inn i behandling av reaksjonene, men å møte disse med trygghet og forståelse (Thelle, 2010, s. 11). Når sjelesørgeren har denne tryggheten skaper det mulighet for en dialog med konfidenten, hvor en kan forsikre seg om at aktivering av overgrepssminner i sjelesorgen ikke resulterer i reaksjoner som er vanskelige å håndtere (Doehring, 2006, s. 83).

Kompetanse om prosesser i den utsattes bearbeidelse er sentralt i den teoretiske kompetansen, spesielt når temaer som er viktige i bearbeidelsen også har teologiske sider. Tilgivelse er ofte et sentralt tema i denne sammenhengen. Det finnes en risiko for at sjelesørgere har teologisk begrunnede behov for å tematisere tilgivelse i møte med overgrepsutsatte, også når det ikke er et aktuelt tema for konfidenten. Det aktiverer forventninger om å tilgi hos konfidentene, og gir skyld- og skamfølelser (Rudolfsson, 2015, s. 43). Rudolfssons (2015, s. 35) forskning understreker at tilgivelse av overgriper er en lang prosess som strekker seg over mange år, hvis en noen gang kan komme dit hen. Når tilgivelse blir sett på som starten av, og forutsetningen for en helingsprosess, fører det til at den utsatte blir presset til å tilgi. Shooter forstår tilgivelse som en modning som forutsetter en omfattende forsoningsprosess, som for å være gyldig må innbefatte at overgriper ber om tilgivelse (Shooter, 2012, s. 17-18).

Kunnskap om hva som kjennetegner overgrepssprosesser er også vesentlig for å forstå den utsattes situasjon og forholdningsmåter. Lundgren (Lundgren, 2015, s. 239-240; 243-244; 250.) diskuterer i sin forskning forskjellen mellom å være "i" og "ute av" overgrepssfæren, hvor overgriper til i høy grad har definisjonsmakten. Bevegelsen fra "i" til "ute av" kan ses i et prosessperspektiv. I overgrepssprosessen bagatelliserer, minimaliserer og omtolker overgriper overgrepene. Den utsatte blir gjort medansvarlig og overgrepet forsvinner som overgrep. Den kirkelige sammenhengen rundt kan også ta opp i seg overgriperens definisjon. Overgrepet kan bli "omgjort" til et gjensidig kjærlighetsforhold, en utroskapsaffære, eller en "homofilisak". Inne i prosessen blir overgriperens virkelighet oftest også den utsattes. Den mentale prosessen

"ut" tar ofte lang tid, og den utsatte kan ofte pendle mellom å være "i" og "ute av" overgrepssfæren.

3.2.8. Åndelig kompetanse og troens relasjoner

Sjelesørgeren kan oppleves som en mer troverdig person enn terapeuten i spørsmål som handler om tro, og gudsrelasjon. (Thelle, 2010, s. 13). I Rudolfssons materiale blir både relasjonen til menigheten og til Gud beskrevet som kompleks og vaklende. Å være utsatt for overgrep har konsekvenser for troen, konsekvenser som gjør at konfidenten kan ha behov for å bruke tid på sin bearbeidelse. Samtidig som den utsatte kan ha en lengsel etter å høre til og å delta i den kirkelige sammenhengen, kan det å delta få den utsatte til å føle seg annerledes og utestengt. På en lignende måte kan en ha et ønske om å knytte seg til Gud, og samtidig ha behov for å kunne uttrykke tvil, sinne og skuffelse over Gud. (Rudolfsson, 2015, s. 32-33; 36).

Et langvarig sjelesorgsforløp kan ifølge Doehring (2006, s. 139-141) sammenlignes med et behandlingsforløp, på den måten at forløpet kan forstås i en fasemodell. Første fase er etablering av en trygg sjelesorgsrelasjon. Hit hører relasjonsbygging og kartlegging av positive og negative mestringsstrategier, inkludert positiv og negativ religiøs praksis og teologi. Når fundamentet er lagt vil det i fase to være mulighet for å sammen med sjelesørgeren sørge over tap i livet. I denne fasen, som ofte kan ta lang tid, skal sjelesorgen bidra med mening og en styrket opplevelse av samhörighet med Gud og sammenhenger rundt konfidenten. Arbeidet i fase 3 består i å reetablere forbindelser til de gode sidene av livet. Sjelesørgerens bidrag er her å hjelpe konfidenten til å kjenne igjen og sette pris på gledesfylte øyeblikk, og finne strategier for å gi gleden mer plass i livet. I et slikt langvarig forløp settes hele sjelesørgerens kompetanse knyttet opp til sjelesorg i møte med overgrepsutsatte i funksjon. Personkompetansen og den teoretiske kompetansen bidrar på hver sin måte til å legge grunnen for trygg utøvelse av kommunikativ kompetanse i kontakten med konfidenten. Den hermeneutiske og åndelige kompetansen vil være nødvendig for innlevelsen i den utsattes liv i dennes relasjoner, for å bidra til konfidentens reise ut av overgrepssprosessen, og for å hjelpe til med å danne nye fortellinger om livet og troen.

3.2.9. Kjønnsperspektiver i sjelesorgsforskning og teori

Rudolfssons (2015, s. 36) forskning viser at kjønn har betydning for sjelesorgskontakten på flere måter. Kvinnelig sjelesørgere ser ut til å være mer forberedt en mannlige på å gå inn i

oppgaven med å arbeide med overgrepsutsatte i sjelesorg. I Rudolfssons materiale ønsket utsatte også en kvinnelig sjelesørger for å slippe redselen for at sjelesørgeren skal minne om en mannlig overgriper. Utvalget bestod av syv kvinner og én mann. Sjelesørgerne i undersøkelsen vurderte selv at de i lavere grad var forberedt for oppgaven å tilby sjelesorg når den utsatte var mann. De rapporterte også lavere kunnskapsnivå om andre hjelpeinstanser i situasjoner hvor den utsatte var mann (Rudolfsson, 2015, s. 29).

Som Andersen (2012, s. 59) viser er budskapet som formidles til overgrepsutsatte menn en viktig faktor i deres bearbeidelse. Stereotype kjønnsforventninger begrenser muligheten for utvikling av nye narrativer. Omtalen av menns roller i overgrep varierer i de teologiske bidragene som er presentert i dette kapitlet. Poling (1991, 95) presenterer et stereotyp bilde av utsatte, når han uten særlig belegg slår fast at kvinner tenderer å gå inn i en offeridentitet, mens menn i større grad projiserer indre smerte på andre gjennom å begå overgrep. Han tilføyer riktig nok at ikke alle menn som har vært utsatt begår overgrep. Grunnholdningen blir imidlertid gjentatt og blir det dominerende budskapet. Patton (1993) ser patriarkalske strukturer som den underliggende sammenhengen for overgrep. Selv om han utdyper at volden kan gå ut over begge kjønn, er hans hovedfokus ikke uventet på menns overgrep mot kvinner og barn. Det kommer også tydelig til uttrykk i bruken av kliniske eksempler. McFadyen (2000) bruker vekselvis hun og han om den utsatte, men gjennomgående han om overgriper. Det er verd å merke seg at kunnskapen om seksuelle overgrep mot gutter og menn har vokst de siste årene. Forfatterens ulike holdninger kan være farget både av tidspunktet hvor bøkene er skrevet og av ideologiske tilnærminger.

4. FUNN OG ANALYSE DEL 1: INFORMANTENES LIVSSITUASJON

Jeg har valgt å bruke et relasjonelt perspektiv i første del av presentasjonen av det empiriske materialet. Grenseoverskridelser og overgrep er relasjonelle begreper. Hvor nær relasjonen til overgriper er og i hvilken grad det finnes støttende relasjoner rundt den utsatte, blir regnet som viktige faktorer for hvor store skadene etter overgrep blir. Overgrep får også relasjonelle konsekvenser. Tilliten til andre kan bli påvirket og gjenopplevelser kan forstyrre i hverdagen (se kapittel 3 for en mer detaljert innføring om overgrep som relasjonstraumer). I

presentasjonen er intervjumaterialet sortert i kategoriene *selvrelasjon*, *interpersonlige relasjoner* og *gudsrelasjon*. Kategoriene henger sammen og går delvis i hverandre. Med fare for å forenkle eller forkludre, gjør jeg allikevel et forsøk på å presentere kategoriene hver for seg. I den avsluttende drøftningen vil jeg komme tilbake til kategoriene og drøfte på hvilke måter de henger sammen.

Sitat og henvisninger til intervjumaterialet er markert med et tall i parentes, for eksempel (1). Tallene referer til informantene som er nummerert fra 1 til 4.

4.1. Selvrelasjon

Noen av de temaer jeg har identifisert i materialet passer inn i kategorien *selvrelasjon*, det vil si den utsattes relasjon til seg selv, gjennom forestillinger, følelser, tanker og erfaringer. Kategorien spenner over temaene selvbilde, selvtillit/selvforakt, selvbebreidelse, skyldfølelser og skam. Temaer knyttet til informantenes forståelse av kjønnsforventninger og relasjonen til egen seksualitet er også plassert i kategorien *selvrelasjon*.

4.1.1. *Selvbilde i spenningen mellom selvtillit og selvforakt*

Alle fire informantene forteller at overgrepene har hatt betydning for deres selvbilde. To av mennene som har vært utsatt i oppveksten har også på andre måter hatt en vanskelig oppvekst. En mann med en oppvekst preget av omsorgssvikt og mobbing, tenker i dag at han var et lett bytte fordi han var så sulten på den nærheten overgriperen ga ham som en nær og kjærlig voksenperson (1). En annen mann med svak støtte fra foreldrene konstaterer at det har ført til en tilsvarende svakt utviklet selvfølelse: "Jeg har vært lett å manipulere. Jeg har hatt lite trygghet på egne meninger og egne valg" (4). Disse to eksemplene viser hvordan et negativt, eller dårlig utviklet selvbilde og underskudd på gode relasjoner gjør mennesker ekstra sårbare for å bli utnyttet og utsatt for overgrep.

Selvbildet henger også sammen med overgrepetsrelasjonen og overgriperens innflytelse over den utsatte. Alle de fire informantene hadde et nært og tillitsfullt forhold til overgriperen på tidspunktet da tilliten ble misbrukt og relasjonen ble seksualisert. Relasjonen til overgriperen kan være sammensatt og motsigelsesfull. En mann forteller at overgriperen på et plan bidro til å korrigere hans negative selvbilde: "Han fortalte hvem jeg var, hvilken verdi jeg hadde og ikke minst dette med hvem Gud var, at Jesus elsket meg og at tryggheten min måtte være der" (1). Overgriperen tok ham også med i menighetsarbeid og oppmuntret ham til å engasjere seg i kristent foreningsarbeid: "Han oppmuntret meg og bygde opp et nærvær, et tillitsforhold som var ganske sterkt" (1). Samtidig brukte overgriperen sin kjennskap til de vanskelige familieforholdene til å holde gutten nede og underbygge sin egen rolle som hjelper: "Det var liksom det nivået jeg var fra og så skulle han være med og løfte meg opp" (1).

Overgriperens definisjonsmakt sitter i også lenge etter at overgrepene har opphørt. En mann som i voksen alder fortsatt var engasjert i samme menighetssammenheng der overgrepene skjedde, ble som ansatt i menigheten nødt til å fungere sammen med overgriper som hadde en sterk posisjon som frivillig medarbeider. Han opplevde at overgriper passet på ham og holdt et grep om ham for at historien ikke skulle komme frem. Han uttrykker det som at overgriperen "holdt ham nede på en måte" og at han fant seg i mye fordi han var blitt så vant å bli tråkket på. Å håndtere denne situasjonen over tid forsterket belastningene slik at de til sist ikke var til å leve med (1). Dette forstår jeg som et eksempel på hvordan den utsatte blir holdt tilbake i et negativt selvbilde.

Å bygge opp selvbildet har vært en viktig del av bearbeidelsen for informantene. En mann som ble utsatt for overgrep av en nabo gjennom mange år i oppveksten sier:

Hvis jeg klarer å faktisk være glad i meg selv og bygge min selvtillit, for den har jo vært null og under det, slik at jeg kan få tilbake noe av det selvbildet; at jeg er noe, da gjør jo det at jeg kan være der for andre (2).

En annen av informantene beskriver gleden over å ha kommet til det punktet hvor han ser soloppgangene, og at han føler at der er noe i horisonten. Han har fått et mer nyansert forhold til sin egen livsfortelling: "I dag handler ikke historien bare om overgrepet. I dag handler historien om barndom, og om foreldre som ikke visste bedre, på en måte" (1).

4.1.2. Skyldfølelser og skam

Temaet selvbilde og selvforakt henger på flere måter sammen med temaene skyldfølelser og skam. Materialet inneholder få konkrete referanser til skyldfølelser eller skam. Jeg tolker det slik at skyldfølelser og skam allikevel er underliggende temaer i beskrivelser av livssituasjoner. En av informantene setter ord på at dette er temaer det er vanskelig å forholde seg til:

I terapien har jeg jobbet veldig mye med dette med skyldfølelser og skam. Bare de nevnte det ordet så gikk jeg inn i dissosiasjon og mistet kontakt med gruppa. Jeg klarte ikke å forholde meg til de ordene der (4).

To av informantene forteller at belastningen med å bære på hemmeligheten alene og late som om ingenting har skjedd etter hvert blir utholdelig (1; 4). Det kan være et uttrykk for skam og skyldfølelser som overgriperen har påført den utsatte. En mann som i mange år var del av samme religiøse miljø som overgriperen sier: "Jeg la jo dette på meg selv, kanskje fordi jeg ikke skjønnte bedre" (1).

Skyldfølelse og skam kan også ta form av en opplevelse av medansvar for overgrepene, eller i en opplevelse av utilstrekkelighet fordi en ikke klarte å håndtere situasjonen annerledes. En mann som var utsatt i to perioder, først i barndommen og senere opp til tenårene, kan fortsatt bebreide seg selv for ikke å ha satt en stopper for overgrepene:

Jeg klarer å forstå at en gutt på åtte år ikke har noe å stille opp mot en voksen, ikke sant, at du kan bli manipulert inn i et nett, men at jeg ikke klarte å sette stopp for det før jeg var 16, liksom. Det er sånt som jeg fremdeles kan... Men så har jo psykologen prøvd å forklart meg, og jeg vet vel intellektuelt at det er sånn det fungerer at man kommer inn i en slags manipulasjonssituasjon som du ikke klarer å komme ut av (4).

Disse eksemplene viser hvordan skylden ikke bare blir plassert på den utsatte, men også blir internalisert.

Hos en informant som har vært utsatt som voksen får skyldtemaet et litt annet uttrykk selv om det fortsatt handler om hvor skylden for overgrepene skal plasseres. Det å som utsatt bli sett

på som den skyldige og en løgner blir en stor belastning. Han kaller dette for "det underlige rollebytte":

Den utsatte blir fortalt av alle at "Det er du som ødelegger idyllen. Du er skyldig i dette her". Man opplever seg som skyldig og blir behandlet som skyldig, mens overgriper har jo alt å vinne på å fremstå som uskyldig. Det er hva jeg kaller for det underlige rollebytte. Og det bruker man lang tid på å komme igjennom (3).

Den samme mannen sier også at det å kunne hevde sin uskyld og bevise hva som hadde skjedd i mange år var det overveiende viktige.

4.1.3. Levd liv i konflikt med rådende kjønnsforventninger

Mannlige kjønnsforventninger handler om hva som forventes av menn innenfor rådende kjønnsroller. Sagt på en annen måte avgrenser kjønnsforventninger det handlingsrom menn har innenfor tradisjonell forståelse av mannlighet. Det å være utsatt for seksuelle overgrep bryter med kjønnsforventningene på den måten at det utfordrer fordommer, som at menn skal være sterke nok til å avverge overgrep og at menn ikke kan utsettes for seksuelle handlinger mot sin vilje. Slike fordommer gjør også at menn gjør seg sårbare når de setter ord på overgrepserfaringer (Andersen, 2012, s. 13-14).

En mann som har deltatt i gruppesamtaler for overgrepsutsatte sier han kan kjenne seg igjen i kvinners erfaringer av å leve med overgrepserfaringer (1). Samtidig har alle fire informantene opplevd seg annerledes og alene med sine erfaringer fordi de er menn. En mann som har deltatt i gruppebehandling sier: "Jeg var den eneste mannen. Og det var jo til sammen 14 pasienter. Og da begynte jeg å tenke 'Er jeg den eneste mannen i verden som har opplevd noe sånt?'" (4). Den samme mannen opplevde det som veldig viktig og støttende da han senere fikk kontakt med en gruppe med utsatte menn, som han siden har holdt kontakt med.

Omgivelsenes manglende anerkjennelse av menns overgrepserfaring opplever også belastende. En mann opplever at det er vanskeligere å bli trodd som mann, og at han i praksis er rettsløs fordi menns overgrepserfaringer ikke blir tatt alvorlig. Han spør; "hvorfor er ikke min integritet like mye verd som en ung jentes?" (3). Hans opplevelse av at det er vanskeligere for menn å bli trodd støttes av en av de andre informantene:

Jeg tror jo at det å være mann og ha vært utsatt for seksuelle overgrep er hakket verre enn det å være kvinne, ja ikke verre, men vi skal jo være store og tøffe, og at vi blir utsatt for noe sånt er det jo mange som nesten ikke tror på en gang (4).

Kroppslige reaksjoner og forestillinger om menns seksualitet blir også tematisert i materialet. Når kroppen responderer på seksuell berøring blir det forstått som at en er med på det som skjer. Ereksjon hos gutter og menn blir oppfattet som tydeligere og mer belastende enn tilsvarende respons hos jenter og kvinner:

Det blir annerledes for du nesten opplever at du oppmuntrer overgriper fordi du responderer ytre sett, mens du har sikkert samme sorgen innvendig. Jeg tror det kan føre til at mange menn går med mye mer skyldfølelser enn kvinner kanskje gjør, og at de legger lokk på følelsene (1).

En annen av informantene er enig i at det kan være vanskelig for gutter og menn å snakke om overgrep fordi det er så personlig, og fordi gutter og menn blir lært opp til å ikke vise følelser. Samtidig kjenner han seg ikke selv igjen i forventningen "å være hard det er det å være mann" (2). Den samme mannen, som har gode erfaringer med både sjelesorgsamtaler og samtaler med venner, sier om sin egen selvforståelse: "Jeg tenker som så at du er ikke mann før du tør å vise de følelsene" (2).

4.1.4. Forholdet til egen seksualitet

Tre av informantene tematiserer hvordan overgrepserfaringer har påvirket deres eget forhold til seksualitet. I denne delen av presentasjonen omhandles temaer knyttet til opplevelse av egen seksualitet, samt frykt for selv å ha tatt skade av overgrepene. Temaer knyttet til intimitet og seksualitet i samliv blir presentert under kategorien interpersonlige relasjoner.

Samtlige overgrepssituasjoner som blir omtalt i intervjumaterialet handler om tilfeller hvor menn har begått overgrep mot gutter og menn. Temaer som sex mellom menn og homofil legning blander seg med temaer knyttet mer direkte til overgrepene. Flere av informantene gir uttrykk for at det blir en tilleggsbelastning når holdninger til homofili blir stående i veien for en utvetydig definering av det som har skjedd. En man som ble utsatt som ung voksen uttrykker det slik: "Jeg vil si at aksepten for at du uskyldig kan havne i et homofilt voldtektsforsøk og forståelsen for det er minimal i mange kulturer" (3).

I materialet blir det tematisert hvilken innvirkning overgrepene har hatt på forholdet til egen seksuell legning. To av informantene som ble utsatt i tenårene, forteller at overgriperen har prøvd å omtolke overgrepene til et uttrykk for gjensidig homofil legning. Overgriperens undertrykte legning blir også brukt som et argument for å rettferdiggjøre overgrepene:

Han sa til meg flere ganger at jeg hadde legning i den retningen og at han også egentlig hadde det. Men han hadde blitt anbefalt å gifte seg fordi at i kristne settinger var det jo hysj-hysj og ikke-tema. Og så drog han meg med seg i dette dragsuget. Jeg syntes synd på mannen på en måte (1).

Forvirringen omkring overgrepssituasjonen kan også føre til usikkerhet hos den utsatte. En mann som til tider har slitt med samlivet i parforhold uttrykker det slik:

Jeg har grublet mye på om jeg kanskje egentlig har en homofil legning, kanskje det er det som har vært grunnen, ikke sant. For det sa jo han, overgriperen, til meg hele tiden: "Siden du kan være med på det her så er du det" (4).

Overgrepene medførte seksuelle erfaringer som det var vanskelig å forholde seg til. En av mennene uttrykker det slik: "Du ville ikke at det skulle være godt liksom, mitt i dette. Det har jeg slitt med" (1). En informant med liten seksuell erfaring som voksen forteller at også vanlig seksuelt begjær oppleves vanskelig å skille fra "unormal seksualitet som han har vært utsatt for", fordi han føler at han selv er unormal. Selv om han er negativ til pornografi ser han samtidig på det som et middel til å få indre seksuelle bilder som han opplever som mer normale: "Den normale måten å se mann og kvinne på. For alt det jeg har sett det er mann og guttunge og det blir helt feil oppi hodet" (2).

Følelsen av å være skadet av overgrepene kan også ta seg uttrykk i frykt for selv å bli en overgriper. En av informantene forteller at han fikk kjempeproblemer da han ble far. Han hadde hørt at den som har vært utsatt for seksuelle overgrep har kommet inn i en vond sirkel: "Hvis du hadde blitt misbrukt kunne du jo bli overgriper selv. Jeg ble redd meg selv på en måte. Det var en periode da jeg ikke turte eller ville bytte bleier eller noe" (1). Selv om det gikk over, var frykten for å bli selv overgriper en stor belastning. Dette eksemplet viser også hvordan frykten for egen seksualitet kan vanskeliggjøre god kontakt i nære relasjoner.

Alle tre informantene som tematiserer forholdet til egen seksualitet knytter vanskelighetene opp mot måten en forholdt seg til og snakket om seksualitet i de religiøse miljøene de vokste opp i. De beskriver at seksualitet generelt var skambelagt og at det manglet språk for seksuelle erfaringer. En informant gir uttrykk for at mangelen på språk gjorde det vanskeligere å si noe om det som skjedde:

Hadde det vært snakket mer om og vært mer åpenhet rundt det, så hadde jeg kanskje vært mer åpen om at nå har han gjort noe galt mot meg. En person som ikke lever på bedehuset eller i kirken, han har et annet og mye mer direkte språk for de temaene (2).

Jeg tolker sitatet som en opplevelse av maktesløshet i møte med skammen knyttet til seksualitet både på et individuelt og et kollektivt plan.

Den samme mannen forteller at skammen knyttet til de vonde seksuelle erfaringene gjorde at han ikke fikk noen hjelp av seksualundervisningen i skolen, og at det i sin tur ble til hinder når han skulle avgi forklaring i rettsaken mot overgriperen:

Jeg lukket igjen ørene. Jeg ville ikke høre om det. For alt som hadde med sånt å gjøre, det var vondt for meg. Og da skjønnte jeg heller ikke alle ord og uttrykk som ble brukt i forbindelse med rettssaken. Bare sånn som onani, det var et hat-ord rett og slett for meg den gangen. Så det var en stor anstrengelse for meg å begynne å si det, bare å få gjort det liksom (2).

Samlet gir intervjumaterialet et bilde av utfordringer knyttet til det å skulle forholde seg til egen seksualitet, hvor faktorer som sammenblanding av homofil legning og det å ha vært utsatt for overgrep, det å føle seg unormal som følge av påførte seksuelle erfaringer i tidlig alder, samt mangel på språk for seksualitet og sex, gjør det vanskelig å forstå og uttrykke det en har vært med om.

4.2. Interpersonlige relasjoner

Kategorien interpersonlige relasjoner handler om hvordan informantene opplever at overgrepserfaringen påvirker samspillet mellom seg selv og andre mennesker. Jeg har valgt å samle temaer i materialet som passer inn i kategorien under tre overskrifter. *Erfaringer av*

ensomhet som isolasjon og ressurs handler om opplevelsen av å stå alene med sine erfaringer, og om hvordan den opplevelsen får en motpol i et ønske om å være der for andre som trenger det. Overskriften *intime relasjoner* handler om utfordringer knyttet til parforhold. Den siste temagruppen, *menighetsrelasjoner*, handler om å være en del av og leve videre i et religiøst miljø hvor overgrepene skjedde. Denne temagruppen omhandler også relasjonen til overgriper som en del av dette fellesskapet.

4.2.1. Erfaringer av ensomhet som isolasjon og ressurs

Intervjumaterialet har flere eksempler på hvordan overgriperen, en voksenperson bygger opp en nær relasjon til et barn eller ungdom, for så å misbruke denne relasjonen. To av informantene opplevde det som en etterlengtet og tiltrengt oppmerksomhet fordi de manglet gode voksne rundt seg. Samtidig går den tette kontakten med den voksne mannen på bekostning av kontakten med jevnaldrende. En av informantene beskriver opplevelsen av å ha blitt fratatt barndommen:

Jeg opplevde jo aldri barndommen, med lek og moro på den måten. For en var jo inne i de voksnes liv egentlig altfor tidlig, på mange områder. Så ofte har jeg hatt mye eldre venner enn mine kompiser (2).

Å håndtere ettervirkninger av overgrep er også krevende. Den samme mannen beskriver hvordan det å holde på hemmeligheter om overgrep gjør at en blir isolert: "Jeg hadde ikke noen på min alder som jeg kunne snakke åpent med, og jeg ble litt innesluttet i forhold til det her" (2).

To av informantene som har vært utsatt i oppveksten beskriver opplevelser av å sakke etter andre jevnaldrende, for eksempel i valg av studier og i kjærestereelasjoner. En annen mann beskriver hvordan han som voksen har håndtert situasjonen ved å fortrenge overgrepene og at han har "overlevd ved å jobbe seg i hjel":

Jeg jobbet dobbelt pluss at jeg var engasjert i menighet og stod på veldig mye. Men så når jeg var 50 så kom bare hele flodbølgen igjen, og det var ikke snakk om å klare å stoppe minnene som kom. Da var det flashbacks og mareritt. Jeg sov to timer om nettene og det var helt kaos. Så det har vært fem år i helvete for å si det sånn (4).

Jeg tolker overaktiviteten som et uttrykk for indre ensomhet og plasserer derfor også dette utsagnet i denne kategorien.

Materialet inneholder også flere beskrivelser av hvordan informantene opplever at ensomheten til en viss grad blir gitt mening når de får mulighet til å bruke erfaringen til å hjelpe andre. Det å forholde seg aktivt til sin overgrepserfaring åpner for muligheter til å bruke erfaringene i møte med andre mennesker. To av informantene erfarer at deres vonde opplevelser gjør at de kan kjenne igjen andres lidelser og ensomhet, og at det åpner muligheter for å bety noe for andre. En informant beskriver spesielt tydelig hvordan åpenheten også betyr mye for den egne utviklingen, fordi den bryter skammens grep: "At jeg valgte å begynne å fortelle åpent om hva jeg hadde opplevd; det var med og knekte litt av den skammen" (4).

4.2.2. Intime relasjoner

Tre av informantene tematiserer hvordan overgrepserfaringer innvirker på parforhold og intime relasjoner. To av dem har erfaring med langvarige parforhold, mens den tredje er singel og har et kortere kjæresteforhold bak seg. Det er i hovedsak problemer med kroppslig nærhet og seksuelt samvær som blir tematisert. Materialet inneholder få opplysninger om andre sider ved samspillet i et parforhold. En av mennene tematiserer også kommunikasjonen i samlivet som et problem:

Så har jeg jo hatt en ektefelle som har tålt mer enn kanskje en skulle kunne forvente. Hun har ikke visst hvordan hun skulle veilede meg eller sånne ting, men hun har vært tålmodig og har akseptert, og har valgt å bli. Men hun har nok mange ganger vært frustrert over at hun ikke forstår hva som skjer. Men det har jo jeg også (1).

Utsagnet tematiserer både verdien av forståelse og støtte fra en livspartner, og påkjenninger på samlivet som en konsekvens av ettervirkninger av overgrep.

Problemer med fysisk nærhet kan gjøre at tanken på en parrelasjon blir konfliktfull. En man som omtaler seg selv som ufrivillig singel formulerer det slik:

For min del så har jeg ingen dame ennå, og det skylder jeg mye på den saken. Og det går jo mye på den klausen med å bli berørt og den biten der, det har vært vanskelig. ...

Noen ganger så gikk det helt greit, mens andre ganger så var det nok at noen bare kom bort i skulderen så smalt det til (2).

Den samme mannen forteller at reaksjonene på berøring har vært en psykisk belastning og noe han har følt behov for å holde skjult for andre.

Temaene knyttet til sex i materialet handler både om å ha seksuelle erfaringer som ikke passer inn og som forstyrrer i intime situasjoner, og mer generelt om ikke å få sexlivet til å fungere. En mann som er gift beskriver hvordan overgrepssminner blir trigget av seksuell nærhet og umuliggjør et godt samliv:

Jeg har et liv som jeg lever med ektefellen min, hvor jeg plutselig ser ham i situasjoner hvor vi skulle ha det godt. Og det har vært helt forferdelig, fordi da er det slutt liksom. Det som var det gode mellom oss to stopper opp. Det er ikke så lett å si til ektefellen din at hvis hun kjærtegner meg så får jeg av og til en følelse av at hun er han (1).

En annen mann beskriver hvordan han selv stiller seksuelle problemer som voksen opp mot seksuelle opplevelser i forbindelse med overgrepene:

Jeg har strevd mye med det selv, dette med seksualiteten, i og med at jeg fikk det til seksuelt med denne mannen, eller de mennene, det var jo to. Mens i voksen alder har jeg opplevd at det ikke har fungert liksom, seksuallivet. Selv om hodet vil så vil ikke resten (4).

Det skjer en sammenblanding fordi det oppleves som en sammenheng mellom det som var den gang og det som er nå.

At noen seksuelle handlinger fra overgrepene opplevdes som gode kan også bli forstyrrende i det seksuelle samspillet:

Ting han gjorde med meg var jo gode. Og det gjør jo at ting hun ikke gjør med meg kan være noe jeg savner på en måte. Jeg føler det er vanskelig å si. Og jeg synes også det er vanskelig å leve med (1).

Dette sitatet viser også at deler av problemet handler om opplevelsen av å ha seksuelle opplevelser som er "feil" og som det er vanskelig å snakke om.

Den samme mannen forteller også at han løser denne situasjonen ved å få utløp for seksuelle behov på andre måter enn sammen med sin partner:

Du får liksom et sidespor. Du må leve ut en slags seksualitet på siden av den du lever sammen med på en måte. Og det har vært vanskelig. Det er rett og slett fordi jeg klarer ikke noe annet (1).

Jeg fortolker materialet slik at skamfølelser og mangelen på språk for seksualitet gjør det vanskelig å snakke med partneren om seksuelle problemer. Opplevelsen av å ha en skadet eller unormal seksualitet kan være en belastning som ligger i bunnen. Det kan være flere forklaringer til at temaer knyttet til seksualitet dominerer når informantene snakker om parforhold. Jeg forstår det som et uttrykk for at disse spørsmålene oppleves spesielt påtrengende.

4.2.3. Menighetsrelasjoner

Alle fire informantene fortsatte i en tid å være en del av det kristne miljøet der overgrepene skjedde. Etter hvert har noen av dem på forskjellige måter valgt å ha en større avstand, og én har i senere tid meldt seg ut av sin menighet. Alle fire tematiserer også hvordan overgrepserfaringen har virket inn på forholdet til menighetsfellesskapet. Noen erfaringer handler om menighetssammenhengen som et godt fellesskap. Det som dominerer i materialet er imidlertid relasjonelle påkjenninger knyttet til å fortsatt være en del av samme miljø som overgriper, og belastninger med å måtte håndtere menighetsfellesskapets reaksjoner og forholdningsmåte når overgrep blir avdekket.

Tre av informantene tematiserer hvordan de har opplevd å leve videre i samme miljø som overgriper. En mann beskriver hvordan overgriperens overtak over ham fortsatte etter at overgrepene hadde opphørt fordi overgriper hadde mange roller i menighetens virksomhet:

Det gjorde at han hadde en veldig sterk posisjon. Han holdt grep om meg vil jeg si. Når jeg kom til nattverden og skulle be om tilgivelse for det jeg hadde vært med på, så er det overgriper som skal gi meg Jesu blod. Det ble helt krasj (1).

En annen av informantene opplevde at overgriper prøvde å svekke hans troverdighet når han meldte fra til kirkesamfunnet om det som hadde skjedd. Han ble godt tatt imot og trodd av ledelsen for kirkesamfunnet. Allikevel endte det med en situasjon hvor deler av menighetsfellesskapet stilte seg på overgriperers side. Mannen uttrykker det slik:

Det begynte altså en kamp som egentlig har vart til denne dag, og som ikke er løst ennå. I dag så er jeg både en martyr, helt, og skurk, alt etter hvem du spør. Og det må man bare venne seg til å leve med (3).

En mann som har opplevd god støtte fra sin menighetssammenheng har etter hvert vent seg til at overgriper har valgt å bli boende på samme sted etter avtrent fengselsstraff. Han har slått seg til ro med att han ikke kan ha noe nært forhold til overgriper, men har allikevel båret på et håp om at han en dag skulle vise anger og be om tilgivelse på en ordentlig måte. I dag har han gitt opp det håpet, men han føler allikevel at han for egen del er ferdig med saken og ikke bærer nag til overgriper (2).

Informantenes opplevelser er nokså forskjellige. Slik jeg tolker det henger dette sammen med hvordan menighetsfellesskapet forholder seg til overgriper, og i hvilken grad de evner å ta stilling for den utsatte.

Intervjuene inneholder et fyldig materiale om belastninger knyttet til menighetsfellesskapets reaksjoner og forholdningsmåter når overgrep blir avdekket. En mann beskriver hvordan soknepresten og menigheten ble veldig opptatt av hvordan de skulle håndtere situasjonen da det ble avdekket at en sentralt plassert medarbeider hadde begått omfattende overgrep. Mannen, som var en av de utsatte, ble instruert om hvordan han skulle forholde seg for å ikke forstyrre menighetens håndteringen av situasjonen. Selv opplevde mannen at han ble helt borte i bildet:

Alle snakket om denne saken, men det var jo ingen som forholdt seg til meg som om jeg hadde noe med den å gjøre. Det var helt uutholdelig. Etter så mange år med å holde det inne og stenge det av så ble det kjempevanskelig (1).

To-tre år etterpå orket han ikke å være i menigheten lenger. Han søkte en stilling et annet sted og flyttet et stykke unna.

En annen av informantene beskriver hvordan reaksjonene fra menighetsmedlemmer var det vanskeligste med overgrepssituasjonen. Selv om han ble trodd av de ansvarlige lederne, ble han allikevel stemplet som en løgner i andre grupperinger og fikk skylden for å ha ødelagt menigheten:

Jeg mistet min hjemmemenighet. Jeg mistet mitt hjemmiljø. Jeg fikk høre fra folk som jeg hadde vanket hos omtrent hele livet at du er ikke velkommen her mer. Og jeg har liggende den dag i dag brev på brev, hvor de sier: "Hvordan kunne du gjøre dette mot oss" (3)?

Mannen er i dag ansatt i kirkesamfunnet, men på et annet sted enn der han har vokst opp.

Jeg fortolker materialet slik at de tydeligste relasjonelle utfordringene i kategorien menighetsrelasjoner er knyttet til å leve videre med menigheten som fellesskap når individer og grupperinger tar parti for overgriper. Situasjonen blir ytterligere forverret når ansvarlige ledere ikke ivaretar den utsatte godt nok. I mitt materiale har den utsatte i disse situasjonene måttet skaffe seg en geografisk distanse for å komme videre i sin bearbeidelse.

4.3. Gudsrelasjon

Alle fire informantene tar også opp temaer knyttet til trosliv og gudsrelasjon. Jeg har samlet disse temaene i kategorien *gudsrelasjon*. Dette materialet er ikke like fyldig som materialet knyttet til kategoriene selvrelasjon og interpersonlige relasjoner. Det inneholder noen erfaringer hvor gudsrelasjonen oppleves støttende, men også erfaringer hvor temaer knyttet til gudsrelasjonen blir en belastning.

Tre av informantene forteller at de har en trygg gudsrelasjon i dag, mens én sier om seg selv at han er i en troskrise, som både henger sammen med overgrepserfaringene og med andre hendelser i livet.

En av informantene gir uttrykk for at det primært var menighetens måte å forholde seg på som førte til en troskrise, og at han derfor måtte jobbe en god del for å kunne beholde troen på Gud og den større sammenhengen (3).

En annen mann beskriver hvordan det ble umulig å opprettholde en nær relasjon til Gud i perioden hvor overgrepene pågikk:

På den ene siden står han (overgriper) og holder en andakt eller en bibeltime, og så rett etterpå skulle vi kjøre tur med bilen hans og han har lommeboken klart liksom. Jeg syntes at dette var vanskelig ... Jeg hadde en fase hvor Gud på en måte var på sidespor. Han var der, men han var umulig å nå frem til. For å nå ham måtte jeg jo ut av dette som tilhørte en mørkere side av livet (1).

Jeg forstår det slik at når overgrepene blir omtolket til en gjensidig seksuell relasjon resulterer det i at den utsatte blir påført opplevelser av å være syndig og uverdigg, og dette blir stående i veien for en bærende gudsrelasjon.

Materialet inneholder også noen fortellinger om hvordan troen forandres. En mann som var utsatt for overgrep gjennom hele barndommen forteller om styrken han følte i å kunne henvende seg til Jesus og å ha Bibelen å knytte seg til:

I hele min oppvekst har det alltid vært Bibelen og Jesus jeg har henvendt meg til. For det er jo bare han jeg har kunnet snakke med. Og jeg husker jo som 10-åring at jeg lå med Bibelen under puten, for nå er jeg så redd, nå er jeg så alene, så nå må jeg ha den så nære, du må være her liksom (2).

Også som voksen er Bibelen viktig for ham, men han har et annet forhold til den:

Bibelen og mitt liv fulgte hånd i hånd helt til saken kom opp og et par år til. Men etter det så har det svingt veldig hvor mye jeg har lest i Bibelen. Og det har det gjort også med behovet. Jeg har kunnet slappe av mer enn det jeg gjorde som barn. Da levde jeg så tett oppi krise at da måtte jeg ha noe å holde meg i. Men nå setter en spørsmålstepp ved ting mye mer, for nå er det mitt liv jeg tenker på (2).

Dette eksemplet belyser hvilken funksjon gudsrelasjonen har hatt i informantens mestring av sin livssituasjon i perioden da overgrepene pågikk, og hvordan han når de har kommet mer på avstand, som jeg tolker det, har fått et mindre krisepreget gudsforhold.

5. FUNN OG ANALYSE DEL 2: FORVENTNINGER OG BEHOV I SJELESORG

I denne delen av empiripresentasjonen blir informantenes forventninger og behov i møte med sjelesørgere analysert. Mens del 1 av empiripresentasjonen fokuserer på hvordan informantene beskriver sin livssituasjon, omhandler del 2 hvilke behov som springer ut av livssituasjonen og hvordan de kommer til uttrykk i sjelesorgsrelasjoner. Som analyseredskap bruker jeg Wikströms fire dimensjoner i sjelesorg, som blir presentert i avhandlingens teoridel; omsorg, besinnelse, fortolkning og fordyping (se avsnitt 3.2.2.).

Alle fire informantene har vært eller er aktive i kristne miljøer. De har hatt både uformelle og mer organiserte samtaler om overgrepserfaringer med andre i disse miljøene. Selv om temaet for denne oppgaven har et spesielt fokus på kontakten med sjelesørgere, vil den støtte informantene henter fra menighetsfellesskapet også spille en rolle i presentasjonen.

Informantene forteller, med ett unntak, utelukkende om kontakt med mannlige sjelesørgere. En av informantene tematiserer dette og mener han har opplevd det naturlig å snakke med menn om det som har med overgrepene å gjøre. Han er samtidig åpen for at dette kan henge sammen med at han ikke har hatt så stor tilgang på kvinnelige sjelesørgere i sitt kristne miljø (2).

Tidsaspektet er vesentlig i materialet. Overgrepene ligger i samtlige tilfeller tilbake i tid, og informantene presenterer behov knyttet til forskjellige faser og situasjoner i tiden etter. Kontakten med sjelesørgerne er knyttet til avdekking (det vil si at overgrepene tidligere har vært ukjente), håndtering (perioder hvor kirkesamfunnet eller organisasjonen og eventuelt politiet tar stilling til det som har skjedd), og en mer langsiktig bearbeidelse av overgrepssituasjonen og senvirkninger. Behov og forventninger er forskjellige i de ulike situasjonene. De forskjellige behovene vil bli forsøkt presentert innenfor den strukturen jeg har vagt for analysen. Wikströms fire dimensjoner blir derved sett i et prosessperspektiv, hvor de kan beskrive mulige bidrag fra sjelesorgen til en konfidents bearbeidelsesprosess.

5.1. Omsorg

Omsorgsdimensjonen er kanskje den dimensjon som tydeligst løfter frem de relasjonelle sidene ved sjelesorgen. Mye henger på at det kan opprettes en tilstrekkelig tillitsfull relasjon. Omsorgsdimensjonen handler om å tilby menneskelig varme og forståelse i møte med konfidenten. Konkret kan det for eksempel innebære krisestøtte i en avdekkings- eller håndteringsfase, eller varm og åpen innlevelse i møte med senvirkninger i konfidentens liv i en senere bearbeidelsesfase. En fungerende sjelesorgsrelasjon innebærer i denne sammenhengen en grunnleggende aksept som gir konfidenten tillatelse til å bli tydelig og å komme frem med sine erfaringer og behov. Dette har fungert forskjellig i de eksempler som finnes med i intervjumaterialet.

5.1.1. Etableringen av sjelesorgsrelasjonen

I avdekkings- og håndteringsfasene har alle fire informantene brukt eller ønsket å bruke sjelesørgere de allerede kjente og hadde et innarbeidet forhold til. Sjelesørgerne er personer de har fått tilbud om å samtale med, eller personer som det var naturlig å spørre på bakgrunn av posisjon og funksjon i den religiøse sammenhengen. En av informantene har også selv blitt kontaktet av en sjelesørger som oppfattet at han trengte hjelp. I noen tilfeller har grensen vært flytende mellom sjelesorgskontakt og vennskap, kollegaskap eller ansvar som overordnet. To av informantene har også deltatt i tilrettelagte gruppesamlinger for overgrepsutsatte. I en senere bearbeidelsesfase blir det i mitt materiale tydeligere at en velger mer aktivt hvem en har tillit til som sjelesørger.

Ikke overraskende blir spørsmålet om tillit og trygghet nevnt som det avgjørende for å kunne åpne seg og fortelle om det som har skjedd. En informant uttrykker det slik:

Det er det det handler om, at jeg som en person som har opplevd dette har en person som jeg kan være trygg på, eller så kommer jeg aldri til å åpne meg for den personen. Den gangen, som 17-åring, var en så pass lite klar til å si hva en egentlig ville si at en valgte å holde igjen mye. Og jeg vet ikke om det var fordi en skulle verne seg. Jeg tror nesten det var mer at en ikke turte å si det og sette ord på ting (2).

Når informantene blir bedt om å si noe om hva som gjorde at de fikk tillit til sjelesørgeren nevner de kvaliteter som at han viser medmenneskelig varme og engasjement, at han var uredd og aktiv, og at han har kunnskap om overgrepsutsattes situasjon. De

sjelesorgsrelasjoner som ikke har fungert kan forstås ut fra fravær av de samme kvaliteter. For å tydeliggjøre koblingen mellom teori og empiri velger jeg å knytte informantenes beskrivelse av sjelesørgernes kvalifikasjoner til Engedals perspektiver på utvikling av sjelesørgerisk kompetanse i møte med konfidenter (se avsnitt 3.2.3).

5.1.2. Varme og engasjement - Kommunikativ kompetanse

Den første kvalifikasjonen, varme og engasjement, lar seg plassere innenfor Engedals kategori *kommunikativ kompetanse*, som handler om samspillet mellom sjelesørger og konfident.

En av informantene som har brukt sjelesørgere som samtalepartnere i bearbeidelsesfasen poengterer den interesserte tilstedeværelsens betydning for tillitsbygging:

Det er noen prester og pastorer som jeg har valgt å ikke si noe til på grunn av at de kommer og sier det de skal ha sagt, og så er de borte før de nesten har gått av talerstolen. Det er ikke en person jeg går frem og sier dette til. Det handler nok om å være til stede mer enn bare under en preken og engasjere seg i personen som lever ved siden av dem. Det er der tilliten kommer (2).

Den kommunikative kompetansen er viktig ikke bare i etableringen av sjelesorgsrelasjonen, men kan også være en bærende kvalitet i krisestøtte. En informant som har brukt psykologhjelp og sjelesorg parallelt i en akutfase beskriver dette:

Han (sjelesørgeren) hjalp til med sin menneskelige klokskap og varme. Han var fantastisk til å lytte, og hvor det også rett og slett..., du har ikke den psykologiske fagkunnskapen men du har dyp menneskelig kunnskap (3).

Jeg forstår det slik at den psykologiske og den sjelesørgeriske støtten kompletterte hverandre og bidro på hver sin måte i den aktuelle krisesituasjonen.

En informant som hadde en forventning om sjelesørgerisk støtte i en håndteringsfase forteller hvordan de holdninger presten kommuniserte stilte seg i veien for etableringen av en tillitsfull relasjon:

Måten som menigheten håndterte dette på da jeg anmeldte det, og særlig presten, gjør at jeg synes dette har vært både vanskelig og krevende. Og ikke bare for en kort tid, men det har vært tidkrevende å være i helbredelsesprosessen, for jeg fikk flere signaler blant annet fra presten om at "du er ikke først i køen her" (1).

Dette sitatet viser hvordan manglende interesse eller avvisning fra en sjelesørger kan ha negativ innvirkning på bearbeidelsesprosessen også over tid, noe som kommer frem i flere av intervjuene. Den aktuelle situasjonen kan forstås på flere måter og jeg kommer tilbake til det komplekse i sammenhengen under overskriften "Behovet for at sjelesørgeren tar stilling" (avsnitt 5.1.5).

5.1.3. Uredd og aktiv - Hermeneutisk kompetanse og handlingskompetanse

Den hermeneutiske kompetansen i Engedals modell innebærer fortolkende innlevelse i den andres virkelighet. En uredd holdning og et aktivt innsteg fra sjelesørgerens side kan forstås som en fortolkning av og en respons på konfidentens virkelighet. Jeg vil allikevel her legge til et beslektet begrep hentet fra kunnskapssektoren; *handlingskompetanse*, som kan defineres som "kunnskaper, ferdigheter og holdninger som er nødvendige for å løse problemer eller oppgaver" (NOU 1991:4 referert i Grimsø, 2005, s. 247). Jeg kommer tilbake til hvordan jeg forstår forholdet mellom handlingskompetanse og Engedals modell i avhandlingens drøftningsdel.

En av sjelesorgsrelasjonene i materialet ble etablert ved at sjelesørgeren kontaktet informanten. Det skjedde etter at mannen først hadde lekket informasjon om overgrepene til en venninne, som i sin tur varslet sjelesørgeren. Han opplevde det som en god hjelp at sjelesørgeren var uredd og direkte:

Jeg husker akkurat hvor jeg stod da han ringte. Og så sa han "Jeg vet hva du har opplevd". Og da stakk jo han hull, ikke sant, så hadde vi masse samtaler. Fikk ut noe av trøkket, vil jeg kalle det (1).

Kontakten ble starten på en avdekking og bearbeidelse som et par år senere førte til politianmeldelse. Sjelesørgeren var da aktivt med i forberedelser og var også med til politiet for å gjøre anmeldelsen.

En annen av informantene forteller at han har problemer med å huske hva som ble sagt i samtaler som fant sted i avdekkings- og håndteringsfasen. Avdekkingen kom brått på og han hadde ikke språk for det som hadde skjedd. I tilbakeblikk ser han det som god hjelp at sjelesørgeren aktivt introduserte relevante temaer og ga aksept for forbudte tanker:

Han (sjelesørgeren) sa "Det er lov å si at han er en djevel". Å tenke slik om en person det følte jeg var fælt, og jeg føler jo at det er fælt nå også men det er ok. En må sette ord på ting, det husker jeg at han var nøye med å si, at en må faktisk uttrykke seg "Hva er det som har skjedd?", og ikke være redd for det, for det er måten å bearbeide det. Det var godt han tok det opp. Det har jeg tenkt i ettertid (2).

En av informantene som har negative opplevelser med sjelesorg forteller at han savnet oppfølging og en aktiv holdning fra sjelesørgeren. Etter en enkeltstående samtale hvor han fortalte om overgrep opplevde han det vanskelig å gå videre med kontakten. Sjelesørgeren fortolket overgrepene som synd som ble gjort opp ved at konfidenten ba om tilgivelse i forlengelse av samtalen. Selv om konfidenten ikke tok initiativ til fler samtaler ventet han at kontakten skulle bli fulgt opp av sjelesørgeren:

Jeg husker jeg syntes det var rart ja. Og at han aldri nevnte det heller. Ingen av oss nevnte det igjen. Jeg tror nok at han aldri turte å ta det opp. Og det interessante var at jeg hadde kontakt med ham. Men han tar aldri kontakt. Han er helt fraværende (4).

Eksemplene viser at det kan oppleves som god hjelp når sjelesørgeren er aktiv og frempå. Det ser ut til å henge sammen med at så mye har måttet holdes skjult, og at det er krevende å komme på banen med det selv fordi det er skambelagt. Sitatene viser samtidig at den aktive arbeidsmåten kan komme brått på konfidenten. Det kreves følsomhet og fortolkningskompetanse hos sjelesørgeren for å ikke trå over en grense i forhold til konfidentens autonomi.

5.1.4. Kjennskap til utsatte menns situasjon - Teoretisk kompetanse

Flere av konfidentene nevner som viktig at sjelesørgeren har tilstrekkelig kunnskap om seksuelle overgrep mot menn. Når de nevner dette ser det ut til å henge sammen med et behov for å bli tatt imot og forstått, men også om at den som har kjennskap til situasjonen kan bidra med å sortere og definere det en sliter med. En av informantene kaller dette for "å sette ord på

ting": "En kan ikke prate om sånt med alle og en hver. Det er ikke alle som forstår og kan sette ord på ting" (2).

Jeg tolker utsagnet som at en sjelesørger med grunnleggende kunnskap om overgrep bedre er i stand til å hjelpe konfidenten til å definere og forstå sine egne behov. En annen av informantene har en lignende erfaring:

Han (sjelesørgeren) sa jo første gangen at ingen har lov å røre deg i det hele tatt hvis ikke du gir tillatelse. Dette er din integritet. Så han var helt skvær på hva som var riktig og hva som var galt (3).

I tillegg til at sjelesørgerens kunnskap kan være en hjelp til å sette ord på konfidentens opplevelser, bidrar kunnskapen også til at konfidenten kan gi slipp på tanker om å skåne sjelesørgeren. Det handler ikke bare om hvorvidt sjelesørgeren skjønner. "Tåler han dette?" er et like relevant spørsmål. En av informantene formulerer det slik:

Det er viktig at en faktisk kan temaet. Og så har jeg jo hatt den tiltroen til dem at de er mentalt klare til det, og at de faktisk kan sitte og se meg i øynene når jeg sier det. Det er viktig. At de faktisk ser deg. Personer som jeg ikke får øyeblikkontakt med og som jeg føler at ikke er tilstede i samtalen blir jo ikke valgt som samtalepartner i en sånn setting (2).

Konfidentens opplevelse av at sjelesørgeren har tilstrekkelig *teoretisk kompetanse* ser ut til å henge sammen med den kommunikative kompetansen. Kunnskapen bidrar til at sjelesørgeren evner å skape et åpent og trygt kommunikativt rom der konfidenten våger å bli synlig.

Tillit er grunnleggende for en fungerende sjelesorgsrelasjon. Sjelesørgerens kompetanse, her forstått innenfor de fire kategoriene kommunikativ, hermeneutisk-, handlings- og teoretisk kompetanse, er med på å skape og underbygge trygghet i relasjonen. Intervjumaterialet beskriver hvordan tilliten, som i utgangspunktet finnes der som en kapital i sjelesørgerens innarbeide posisjon og personlige egenskaper, bekreftes eller avkreftes i den konkrete situasjonen hvor sjelesørgerens kompetanse blir satt på prøve.

5.1.5. Behovet for at sjelesørgeren tar stilling

Et tydelig trekk i intervjumaterialet er at det er nødvendig at sjelesørgeren ikke bare hører på, men også tar stilling til det konfidenten forteller om overgrep. Å vite at sjelesørgeren er "på min side" gir tryggheten og forutsigbarheten i sjelesorgsrelasjonen.

Når sjelesørgeren er en del av miljøet hvor overgrep har skjedd kan det være krevende å ta stilling så uttalt som det er behov for. En av informantene uttrykket det slik: "Overgrep tillater ikke nøytralitet. Man kan ikke si at jeg er litt enig med begge parter. Det funker ikke" (3).

Historien til en annen av informantene belyser det kompliserte i situasjoner hvor sjelesorgsbehov og håndteringsansvar kolliderer. I forbindelse med politianmeldelse tok informanten kontakt med den lokale presten med en forventning om sjelesorg. Presten var samtidig den som ledet menighetens håndtering. Informantens behov i denne fasen var støtte og stillingstagen:

Jeg innkalte familien min på mandagen, og da inviterte jeg presten til å være med på det møtet. For det første fordi jeg var ansatt i menigheten. For det andre fordi vi trengte en sjelesørger. Og vi trengte den supporten i denne situasjonen. Jeg hadde både et veldig sterkt behov og jeg trodde han var på min side. Noe jeg erfarte mer og mer at han ikke var (1).

Presten avsto å delta på møtet og ga ikke den støtte som informanten forventet. Situasjonen kan forstås slik at det ville blitt en uheldig rolleblanding hvis presten skulle være støtteperson for den utsatte og hans familie, samtidig som han ledet menighetens håndteringsarbeid og også, som i dette tilfellet, ivaretok den anklagedes familie. Informanten ble ivaretatt av en sjelesørger som han hadde kontakt med fra tidligere. Han gir imidlertid uttrykk for at han hadde trengt en støttespiller i det lokale menighetsfellesskapet, og at han oppfatter dette som en sjelesorgsfunksjon. Da han ble avvist opplevde han seg nedprioritert og usynliggjort. I dag forstår informanten situasjonen slik at presten ikke maktet å gå inn i møtet med ham som utsatt, men at han var mer fortrolig med overgriper og hans familie og derfor valgt de rollene han gjorde (1).

Støtten fra sjelesørger kan se ut til å være viktigst i håndteringsfasen. Senere ser det ut til at informantene i høyere grad henter støtte fra andre menighetsmedlemmer. Jeg forstår det slik

at sjelesørgerens støtte bidrar til at konfidenten etter hvert kan integreres i menighetsfellesskapet.

Å ta stilling innebærer også å definere overgrep som overgrep. En av informantene var selv usikker på hvordan han skulle forstå det som hadde skjedd. Han tok kontakt med menighetens pastor fordi han følte seg medskyldig og syndig. Han syntes ikke at han kunne holde dette skjult da han skulle få tillitsoppdrag i menigheten. Overgrepene varte til han var 16 år gammel. Til tross for at han bare var 10 år da overgrepene startet definerte sjelesørgeren det som synd som informanten var delaktig i:

Jeg snakket med pastoren min i menigheten. Han fikk hysterisk anfall og skulle be for at jeg måtte få syndsforlatelse, og vi måtte bøye kne fordi det jeg hadde vært med på var forferdelige greier. Jeg trodde nok at han ville komme til å bli sjokkert. Jeg vet ikke hva jeg trodde egentlig, men at han på en måte sidestilte meg med overgriperen i skyldspørsmålet, det syntes jeg var ganske utrolig (4).

Informanten opplevde det som en løsning der og da at synden ble tilgitt, selv om han var ambivalent til sjelesørgerens reaksjon. På sikt skapte imidlertid sjelesørgerens definisjon store problemer og belastninger for konfidenten, som fortsatt så på seg selv som skyldig og opplevde sjelesørgerens ord som en dom over seg.

5.1.6. Krisestøtte

Motivasjon for å søke sjelesorg er i samtlige tilfeller et høyt lidelsestrykk. "En går på veggen og blir nervevrak", som en informant uttrykker det (2). Det gjelder i så vel avdekkings-, håndterings- og bearbeidelsesfasene. En informant beskriver hvordan det å leve videre i samme religiøse miljø som overgriperen etter at overgrepene hadde opphørt etter hvert ble umulig uten å fortelle:

Jeg kom til det punktet hvor jeg måtte fortelle om det. For meg ble det et være eller ikke være. Jeg kjente at det her kan jeg ikke leve med. Jeg hadde mye selvmordstanker og var veldig på uttrygg grunn, rett og slett. Jeg hadde jo aldri sagt noe til noen om overgrepet, eller om den seksuelle erfaringen med den voksne karen da. Og derved så bygde det seg opp ganske mye frustrasjon og den svære klumpen som jeg følte jeg bar på var i ferd med å sprekke. Og det gjorde at jeg bare måtte ta meg selv på alvor. (1)

Det akutte i konfidentens livssituasjon gjør det naturlig at omsorgsdimensjonen får stor plass i sjelesorgsrelasjonen. Den samme informanten fikk tilbud om opphold på et kristent samtalesenter mens politiet utredet saken og overgriperen ble anholdt. Han beskriver det som en god støtte i en situasjon med høyt stressnivå:

Det var så godt å få lov å sitte der og tømme seg. Og så var det jo mye stillhet. Jeg skrev og brente, skrev og brente, skrev og brente. Gikk turer og var på gudstjenester. Så det var veldig gode uker. ... Jeg fikk beskjed om at i morgen så blir han (overgriper) tatt. Og det var helt grusomt for da visste jeg at det var i prosess, pluss at jeg visste jo at han da fikk vite om min anmeldelse (1).

I en akutt situasjon vil konfidenten ikke nødvendigvis få med seg det som blir sagt. En informant forteller fra et møte med flere utsatte helt i starten av en håndteringsfase:

Jeg husker helt i starten at vi hadde et møte og han forklarte litt og sånn. Men det husker jeg ikke så mye av for det var bare kaos. Jeg husker bare i ettertid at det var positivt at vi fikk være sammen, vi som hadde vært utsatt for det (2).

Sitatet illustrerer hvordan følelser av kaos og stress gjør det vanskelig å ta inn forklaringer og informasjon.

En informant beskriver hvordan reaksjoner fra medlemmer i menighetssammenheng var det som opplevdes mest traumatisk og gjorde situasjonen nærmest uutholdelig:

Det handlet om å prøve å komme igjennom fra dag til dag at den ene etter den andre snur ryggen til deg, at du blir frosset ut. Rett og slett en støtte i det kaotiske som var. En støtte i den forstand at de andre (sjelesørgerne) holdt fast på at det er ikke du som har gjort noe galt, selv om det føles slik, selv om du nå blir behandlet som en skyldig av folk i menigheten som anklager deg (3).

Informanten forteller at han i en periode med selvmordstanker hadde behov for hyppig oppfølging og beredskap fra sjelesørger. Sitatet viser hvordan sjelesørgeren i en slik akutfase kan bli en som fastholder sannheter og derved i noen grad motvirker kaos.

5.1.7. Å legge til rette for helende prosesser

Det gir mening å tenke at behovene er forskjellige i ulike faser av mestring og bearbeidelse. I de mest akutte fasene oppleves det godt å endelig få "tømme seg" av det en bærer på. Tidlig melder seg også behovet for å bli trodd og tatt på alvor av den kirkelige sammenhengen. Det blir i mange tilfeller ikke nok å bli tatt imot og lyttet til i det lukkede rom.

Informantenes fortellinger viser at omsorgsdimensjonen i denne sammenhengen må forstås som et aktiv og noen ganger nokså handlekraftig innsteg fra sjelesørgerens side. Slik jeg fortolker materialet viser det på noen behov som blir spesielt tydelige når konfidenten har vært utsatt for krenkelser eller overgrep i en menighetsrelatert sammenheng. Tillitsbygging og en tydelig stillingstagen fra sjelesørgerens side er nødvendig for at konfidenten skal kunne nyttiggjøre seg muligheten til den dimensjonen i sjelesorgen som Wikström kaller for besinnelse.

5.2. Besinnelse

Besinnelsesdimensjonen handler om å skape et rom hvor det er mulig å stoppe opp og stille de viktige spørsmålene i livet. Sjelesørgerens rolle er å bidra til at konfidenten kan få mot og styrke til å gå inn i livsviktige spørsmål (Okkenhaug, 2002, 43). I intervjumaterialet kommer dette til uttrykk i temaer som informantene har behov for å bearbeide.

5.2.1. Å være klar for å bearbeide

Som vi har sett har sjelesorgskontaktene i intervjumaterialet blitt etablert i situasjoner med krisepreg. I situasjoner hvor behovet for krisestøtte ikke er like stort kan det være mer rom for aktivt bearbeidelsesarbeid. Det å få sette ord på opplevelser innebærer en "språkliggjøring" og bearbeidelse som finner sted parallelt med støtten i avdekkings- og håndteringsfasen.

En av informantene i materialet skiller seg ut på den måten at han har søkt seg til sjelesørgere som samtalepartnere i et bearbeidelsesarbeid etter at avdekkings- og håndteringsfasen er tilbakelagt. Han var i en bearbeidelsesprosess og skjønte at han trengte hjelp til det arbeid han var i gang med:

For min del så var det nok det at jeg var i en sånn bearbeidelsesprosess selv. Sånn som min svigerinne sier så er jeg en person som er tenkende. Så det er nok en årsak til at jeg har kommet dit at jeg har skjønt at jeg har trengt hjelp selv (2).

Den nye muligheten som åpner seg kan forstå i et prosessperspektiv: Når overgripers virkelighetsoppfatning til en viss grad har sluppet taket blir det er mer rom for det Eva Lundgren (2015, s. 239-242) kaller for å være "ute av" overgrepssprosessen.

5.2.2. Bearbeidelse i sjelesorgsrommet

Del 1 av presentasjonen av intervjumaterialet identifiserer et antall temaer det kan være aktuelt for overgrepssutatte å ta opp i bearbeidende samtaler. Flere av informantene har i perioder fått psykologhjelp, og for noen har dette vært et viktig sted for bearbeidelse. Informantene forteller også at støtte fra mennesker rundt dem har hatt stor betydning for bearbeidelsen. Selvbilde, skam og skyldfølelse, seksuell drift og parforhold, samt det å bli pålagt skylden for å ha ødelagt menighetsfellesskapet, er noen av de temaene som informantene ser ut til å ha vanskeligst for å håndtere, og som blir tematisert i sjelesorgen.

Parallelt med at konfidenten blir ivaretatt gjennom omsorgsdimensjonen skjer en bearbeidelse gjennom besinnelsesdimensjonen. Informantene forteller at innspill fra sjelesørgeren bidrar til en løsning på problematikken, i hvert fall midlertidig. På kort sikt ser det ut til at denne bearbeidelsen virker stressreducerende. På lengre sikt og ved gjentakelse kan den også virke bearbeidende i den forstand som ligger i besinnelsesbegrepet. En informant beskriver det slik:

Vår Herre snakker om de som hører og ikke hører, de som ser og ikke ser. Og en som står i et slikt traume er garantert en som hører og ikke hører, en som ser og ikke ser. Det må gjentas, gang etter gang, etter gang, over lang, lang tid, flere år med jevne mellomrom, før ordene på en måte får en sannhet (3).

Intervjumaterialet viser at temaer knyttet til seksualitet kan være spesielt vanskelig å ta opp i sjelesorg fordi de oppleves skambelagt. Samtidig kan det oppleves viktig å ta det opp i sin egen kristne sammenheng, hvor en føler seg trygg på at ens verdier knyttet til seksualitet blir respektert.

En av informantene sier han har holdt problemer med seksualitet og intimitet for seg selv fordi han ikke har visst hvem han skulle kunne snakke med, og fordi han har vært redd for å fremstå som veldig spesiell (1). En annen informant har valgt å snakke med flere sjelesørgere om det som oppleves problematisk med egen seksualitet og om problemer med å tørre å innlede et parforhold. Han har hatt god hjelp av at sjelesørgere har hjulpet ham å sette ord på det han har opplevd som vanskelig knyttet til seksuelt begjær. Han har også fått hjelp til å forstå reaksjoner som han tidligere har forstått som unormale, men som han nå kan koble til overgrepene. Det gjør at han i dag føler seg tryggere ved tanken på å leve i et parforhold (2).

Materialet viser at den overgrepsutsatte kan trenge en del kompetent tilrettelegging for at det skal skapes et rom hvor det er mulig å stoppe opp og stille de viktige spørsmålene i livet. Grunnarbeidet som blir gjort i sjelesorgens omsorgsdimensjon er med på å gjøre situasjonen tryggere. En ikke-dømmende holdning fra sjelesørgerens side og aksept for de temaer som oppleves skambelagte og som det er vanskelig å sette ord på, ser også ut til å være viktige forutsetninger for at konfidenten kan få mot og styrke til bearbeidelse.

5.3. Fortolkning

Fortolkningsdimensjonen i Wikströms (1999, s. 184) modell handler om den teologiske livstolkningen, det vil si å knytte an til bilder, symboler og fortellinger fra den kristne tradisjon.

I intervjumaterialet kan fortolkningsdimensjonen knyttes til bearbeidelse av temaer som syndfølelse, tilgivelse, tilhørighet til kirken, og gudsbilder. Et interessant men kanskje ikke uventet trekk ved intervjumaterialet, er at informantene opplever at også andre "mindre teologiske" temaer blir fortolket innenfor en kristen livstolkning når de samtaler med en sjelesørger. En informant som har hatt regelmessige samtaler med en sjelesørger i tiden etter avdekkingen beskriver det slik:

Det var samtaler som jeg opplevde som veldig sjelesørgerisk korrekte på den måten at de handlet både om livet og erfaringen fysisk og kroppslig på en måte. Men så handlet det også om tro, og om meg som kristen i en menighet og som aktivt utøvende (1).

Skillet mellom viktige spørsmål i livet og spesifikt kristne temaer kan diskuteres. De samme temaene kan belyses gjennom både besinnelsesdimensjonen og fortolkningsdimensjonen. Noen eksempler fra intervjumaterialet kan vise forskjellige uttrykk dette kan få:

- Å plassere skylden der den hører hjemme; hos overgriperen, skjer i besinnelsen rom. Å innse at det ikke hefter noen synd ved meg som overgrepsutsatt og at det derfor ikke er noe å be Gud om tilgivelse for i den sammenhengen, er en prosess som skjer i fortolkingens rom (2).

Når sjelesørgeren ikke evner å definere overgrep som overgrep umuliggjør det begge disse prosesser. Dette kommer tydelig frem hos informantene som ble fortalt at han hadde begått en alvorlig synd:

I kristen tro er det jo en sånn tanke at når du har gjort det opp så er det kastet i glemselens hav. Så jeg tenkte at det er greit, da var det gjort opp. Nå kunne jeg legge det bak meg og gå videre, trodde jo jeg. Men samtidig så hadde han jo sementert et inntrykk i meg at dette hadde jeg skyld i, at jeg hadde vært med på det, og at det var noe jeg trengte forsoning for (4).

- Å etter hvert komme dit hen at overgriperens maktovertak er brutt og en kan si "at en for egen del er ferdig med saken" er et arbeid som skjer i besinnelsens rom. Å innse at Jesu krav om å tilgi avhenger av at overgriperen først ber om tilgivelse er en prosess som skjer i fortolkingens rom (2).
- Å oppdage at det går å leve videre i menighetsfellesskapet selv når det er forskjellige holdninger til overgrepet er en utvikling som skjer i besinnelsens rom. Å lære seg å skille mellom menneskelig svakhet og det kristne fellesskap skjer i fortolkingens rom. Dette eksemplet er hentet fra en av informantene som mistet store deler av sine venner i menigheten:

Det er to forskjellige ting. Kirken er både hellig og menneskelig. Sviket er menneskelig, men helligheten er at Gud faktisk har åpenbart seg og bruker, hvis ikke de onde menneskene, så i alle fall alle de andre (3).

Eksemplene fra intervjumaterialet viser hvordan de to dimensjonene samvirker i en helhetlig prosess.

5.4. Fordyping

Mens fortolkningsdimensjonen handler om kristen livstolkning, handler *fordypingsdimensjonen* om konfidentens gudsrelasjon og om hjelp til å modne i sin tro. For et troende menneske kan dette også innebære å finne seg selv (Wikström 1999, s. 186).

Informantene forteller ikke direkte om fordyping som dimensjon i sjelesorgskontaktene de har erfaringer med. Det trenger imidlertid ikke å bety at fordyping ikke er viktig for dem. Som vi har sett gir flere av informantene uttrykk for at det har funnet sted en modning i bearbeidelsesprosessen de har vært igjennom. Hos en informant som har hatt store problemer med skyldfølelser kommer forandringen i gudsrelasjonen spesielt tydelig frem:

Samtidig så har jo dette gudsbildet blitt mer og mer helbredet. Og jeg kjenner meg som et elsket barn i dag. Jeg takker Gud for at han ikke har sluppet taket, men rett og slett vært der. For jammen har jeg hatt lyst å stikke av, mer enn en gang kan jeg si (1).

En av informantene forteller at han har brukt tilbud om samtaler med sykehusprest til å snakke om sitt trosliv. Han gir samtidig uttrykk for at han ikke oppfattet disse samtalene som relatert til senvirkninger etter seksuelle overgrep (4). Med tanke på informantenes engasjement i kristne miljøer er det ikke usannsynlig at flere av informantene har nyttiggjort seg sjelesørgerisk støtte til slik fordypning, uten at det kommer til uttrykk i intervjuene.

Bruken av Wikströms fire dimensjoner i sjelesorg som analyseverktøy bekrefter at omsorg ofte er den dominerende dimensjonen (1999, s. 183). Det betyr ikke at de andre dimensjonene er uviktige eller fraværende. Det er viktig å minne om at flere dimensjoner kan være til stede samtidig og at de kan være vanskelig å skille fra hverandre. Det ser ut til at det er spesielt vanskelig å skille mellom besinnelse og fortolking når det er naturlig for konfidenten å fortolke hele sitt liv innenfor en kristen sammenheng. Da blir det enklere å skille mellom samtaler med sjelesørger og samtaler med for eksempel psykolog. For informantene har et primært anliggende i kontakten med sjelesørgere vært å få støtte og hjelp i situasjoner med høyt lidelsestrykk. Det er derfor ikke overraskende at de sidene ved sjelesorgen er de som kommer mest frem i materialet.

6. DRØFTNING

I denne avsluttende delen av avhandlingen vil jeg drøfte funn fra det empiriske materialet opp mot teorien. En gjennomgang viser at materialet fra min undersøkelse både støtter opp om tidligere forskning og beskrivelser av sjelesorgsmodeller, og samtidig nyanserer og tar opp sider som er underbelyst. Drøftningen blir knyttet opp mot avhandlingens problemstilling og forskningsspørsmål. Jeg legger særskilt vekt på det som er spesielt for dette materialet og som derfor blir vurdert som det mest interessante, mens andre funn av plasshensyn må stå ukommentert (Malterud, 2011, s. 86).

6.1. Funn og forventet resultat

Materialets funn om opplevde problemer og bearbeidelse gir et bilde som langt på vei er gjenkjennelig fra mine egne erfaringer av samtaler med overgrep utsatte menn. Samtidig gir materialet nye nyanser som er viktige for totalbildet. Funnene knyttet til sjelesorg skiller seg mer fra forventet resultat. Mens jeg så for meg at sjelesorgen ville handle om bearbeidende kontakt over lengre tid, viser materialet at sjelesorgskontakten kan være viktig i forskjellige kontekster som jeg har identifisert som avdekkings-, håndterings- og bearbeidelsesfaser. De fylldigste funnene omhandler sjelesorgskontakt i avdekkings- og håndteringsfaser. Siden dette blir sjelesorgens hovedsaklige kontekster i materialet, blir menighetssammenhengen rundt mer involvert i bearbeidelsesprosessen enn jeg hadde forutsett. Min forventning om at en aktiv sjelesørgerstil, støtte og skamreduisering, samt sjelesørgeren som en representant for menigheten, ville være viktige elementer i informantenes erfaringer av sjelesorg, viste seg imidlertid å stemme med materialet i undersøkelsen.

6.2. Selvrelasjon, interpersonlige relasjoner og gudsrelasjon

Spørsmål knyttet til selvrelasjon, interpersonlige relasjoner og gudsrelasjon har en sentral plass i avhandlingens analyse. I drøftningsdelen blir den samme strukturen brukt for å svare på forskningsspørsmål knyttet til avhandlingens problemstilling om hvilke problemer menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i en menighetssammenheng opplever, og hva som oppleves viktig å bearbeide.

6.2.1. Selvrelasjonen

Materialet bekrefter at overgrep har negativ innvirkning på selvrelasjonen. Den utsatte blir ofte holdt tilbake i et negativt selvilde også etter at overgrepene har opphørt. Det å bære på

skam- og skyldfølelse alene, eller å bli utpekt av andre som den skyldige og en løgner, blir en stor belastning for den utsatte. Fordi selvet blir opprettholdt gjennom relasjoner til andre, blir traumatiserende hendelser en trussel mot menneskets selvopplevelse (Herman, 1992).

Helingen involverer en motsatt bevegelse henimot en styrket selvfølelse (Poling, 1991). Dette kommer tydelig frem i funn som beskriver hvordan bearbeidelse gir et bedre selvilde og muliggjør et mer nyansert bilde av egen selvforståelse og livsfortelling.

Informantene har opplevd seg annerledes eller alene med sine erfaringer fordi de er menn. Omgivelsenes usynliggjøring og manglende anerkjennelse av menns overgrepserfaring oppleves belastende. Samtidig kan det variere i hvilken grad menn opplever at kjønnsforventninger knyttet til mannlighet begrenser deres handlingsrom. Disse funnene bekrefter Andersens (2012) forskning, og illustrerer at kjønnsforventninger har betydning for utsatte menns selvforståelse, og for en bearbeidende refortolking av deres livssituasjon. Funnene gir noen grunnleggende svar på forskningsspørsmålet om hvilken betydning kjønnsforventninger har for hvordan overgrepsutsatte menn forstår sin situasjon. Også i mitt materiale ser det ut til at mindre stereotype kjønnsforventninger bedrer forutsetningene for utvikling av nye narrativer, og gir et større handlingsrom.

6.2.2. Interpersonlige relasjoner

Også funnene knyttet til interpersonlige relasjoner bekrefter tidligere studier og teori. Å holde på hemmeligheter og leve med senvirkninger etter overgrep isolerer den utsatte fra andre mennesker, og fører til en indre ensomhet (McFadyen, 2000, s. 78) De områder dette gjør seg tydeligst gjeldende på i mitt materiale er parforhold og menighetsrelasjoner. Begge disse kategoriene kan sies å høre med til nære og betydningsfulle relasjoner for informantene. I parforhold gir det seg uttrykk i en opplevelse av å være seksuelt skadet av overgrepene, mens opplevelsen i relasjon til menighetsfellesskapet ser ut til å handle om å være stigmatisert. Samtidig er disse relasjonene viktige å opprettholde, og informantene finner forskjellig måter å mestre utfordrende situasjoner på. Dynamikken som utspiller seg i relasjonene som vekselvis tilbaketrekning fra nære relasjoner og samtidig en søken etter dem, er kjent fra traumeteorien (Herman, 1992, s. 55-56). Jeg forstår opplevelsen av å være skadet og stigmatisert som et uttrykk for en slik tilbaketrekning.

Når informantene får mulighet til å bruke sin erfaring av ensomhet og utsatthet til å støtte andre som trenger det, gir det i en forstand mening til de tunge erfaringene. Økt åpenhet om

egne erfaringer og kontakt med andre kan også bidra til å bryte skammens grep.

Forskningsspørsmålet om hvilken innvirkning seksuelle overgrep har på den utsattes livssituasjon, selvforståelse og forhold til andre, må altså besvares med at det er betydelige påkjenninger knyttet til både selvrelasjon og interpersonlige relasjoner, men at bearbejdede livserfaringer samtidig bidrar til å skape mening og nye muligheter i møte med andre mennesker.

6.2.3. Gudsrelasjonen

Selv om det er forholdsvis store variasjoner i materialet, tar alle fire informantene også opp temaer knyttet til trosliv og gudsrelasjon. Funnene belyser hvordan den utsattes opplevelse av å være syndig og ha et medansvar for overgrepene kan stille seg i veien for en bærende gudsrelasjon. I andre tilfeller kan gudsrelasjonen oppleves mer positiv, men samtidig bære preg av kriseberedskap og mestring i overgrepsperioden. Når overgrepene har kommet mer på avstand kan det bli rom for en større frihet i gudsforholdet.

Å ta på seg ansvar for det som her skjedd kan ses som en traumerelatert forsvarsmekanisme (Patton, 193, s. 165). Det kan også forstås som et resultat av måten synd knyttet til seksualitet og seksuelle handlinger blir forstått i menighetssammenhengen (Lundgren, 2015, s. 243-244). Jeg fortolker opplevelsen av medansvar i mitt materiale som et uttrykk for den utsattes meningsskaping knyttet til menighetssammenhengen hvor overgrepene skjer. Når overgrepene blir omtolket til en seksuell relasjon forsvinner de som overgrep (Lundgren, 2015, s. 247). Det resulterer i at den utsatte blir påført en opplevelse av å være syndig og uverdigg i relasjonen til Gud. Disse funnene bekrefter tidligere forskning om negative innvirkninger av seksuelle overgrep på kvinners gudsbilder og tilknytning til Gud (Se f.eks Horsfjord, 1998). Religiositet tidlig i livet som er preget av negative gudsbilder eller kriseberedskap kan tilskrives overgrepene. Samtidig kan det være rom for utvikling av en mer positivt preget gudsrelasjon senere i livet (Ganzevoort, 2006, s. 13). Denne sammenhengen er gjenkjennbar i mitt materiale. Mine funn kan imidlertid ikke bekrefte Ganzevoorts hypotese om at kombinasjonen av negative budskap knyttet til kjønnsforventninger, "du er ikke mann nok siden du ble utsatt for overgrep", og negative religiøse budskap, "du er syndig og uverdigg", vanskeliggjør en positiv trosutvikling hos menn (Ibid.). Det kan være mange forklaringer på det. Min egen erfaring som sjelesørger tilsier at menn som bruker sjelesorgstilbud, gjør det med utgangspunkt i en forholdsvis trygg om enn ambivalent gudsrelasjon. Derfor er de ikke nødvendigvis representative for overgrepsutsatte menn. En av

Shooters (2012, s. 70) konklusjoner fra forskning med kvinnelige informanter, er at tjeneste for andre forankret i en menighetssammenheng kan være et viktig aspekt ved overgrepsutsattes gudsrelasjon. Slik jeg tolker mitt materiale kan muligheten for å være aktiv og inkludert i menighetsmiljøet ha en helende innvirkning på gudsrelasjonen. Funnene kan tyde på at det er likheter mellom menns og kvinners opplevelser på dette området. Forskningsspørsmålet om hvilken innvirkning seksuelle overgrep har på den utsattes trosliv, må dermed besvares med at materialet antyder mer likheter enn forskjeller i forhold til tidligere forskning om utsatte kvinners gudsrelasjon. Det finnes en negativ sammenheng mellom en pålagt opplevelse av å være syndig som følge av overgrepene, og den utsattes gudsrelasjon. Samtidig ser det ut til å finnes en positiv sammenheng mellom den utsattes mulighet for å delta aktivt i menighetsarbeid, og utviklingen av en mer positiv og bærende gudsrelasjon.

6.2.4. Sammenhengen mellom relasjonskategoriene

Sammenhengen mellom selvrelasjon, interpersonlige relasjoner og gudsrelasjon blir i denne avhandlingen forstått ut fra psykologiske og teologiske perspektiver som har en nokså lik språkbruk. McFadyen (McFadyen, 2000, s. 234) beskriver i sin teologiske antropologi mennesket som skapt med en gudgitt evne til å uttrykke seg i relasjon til seg selv, til andre og til Gud. Herman (Herman, 1992, s. 51; 55-56) viser hvordan traumer får dype relasjonelle og eksistensielle konsekvenser som påvirker et menneske på alle relasjonelle plan. Traumer blir derfor en trussel mot menneskets tiltro til seg selv, andre og Gud.

En helhetlig tilnærming til menneskets grunnrelasjoner er en sentral forutsetning for denne avhandlingen. I det empiriske materialet er det imidlertid problemer knyttet til overgrepens konsekvenser for selvbildet, opplevelsen av å være seksuelt skadet, og opplevelsen av å være stigmatisert i menighetssammenhengen, som er de mest fremtredene. Når jeg søker svar på den delen av avhandlingens problemstilling som omhandler hvilke problemer menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i en menighetssammenheng opplever og hva de opplever som viktig å bearbeide, er det her tyngdepunktet ligger.

6.3. Kontekstbestemte beskrivelser for Wikströms dimensjoner i sjelesorgen

I denne delen av drøftningen henter jeg igjen opp Wikströms modell for ulike dimensjoner i sjelesorgen, og bruker kunnskap fra intervjumaterialet til å utvikle kontekstbestemte beskrivelser for bruken av dimensjonene som analyseredskap for sjelesorg i møte med

overgrepsutsatte. Beskrivelsene skal bidra til å besvare forskningsspørsmålet om hvilke funksjoner sjelesorg har i bearbeidelsesprosessen til menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, og hva som kjennetegner god hjelp.

6.3.1. Omsorgsdimensjonen

Omsorgsdimensjonen blir i avhandlingens teoridel definert som å komme konfidenten i møte i dennes behov for å oppleve trygghet, og å hjelpe konfidenten til å bli tydelig i sjelesorgsrelasjonen (Olivius, 1996, s. 57-59). Det blir lagt spesiell vekt på å hjelpe et menneske fra den lammende skammen og til en sunn erkjennelse av hva skyld egentlig innebærer i et menneskes liv (Olivius, 1996, s. 120). Skam er en fremtredende side ved senvirkninger etter overgrep (Patton, 1993, s. 159). Olivius bruk av skyldbegrepet virker derimot forvirrende i denne sammenhengen, og kan aktivere følelser av å være medansvarlig for overgrepene på en måte som snarere blokkerer enn åpner for eksistensiell refleksjon. Jeg vil derfor heller si at hjelpen består i å bidra til å redusere skam- og skyldfølelse.

Funn i mitt materiale bekrefter at det spesielt i avdekkings- og håndterings situasjoner kan være behov for en spesiell beredskap fra sjelesørgeren. En slik krisestøtte kan innebære å skape trygghet gjennom praktisk, emosjonell og sosial støtte, samt en tettere oppfølging i en periode (Mitchel, 2014, s. 3). Å fokusere på bearbeidelse kan bli for påtrengende. En konsentrerer seg istedenfor om å skape trygghet og møte individuelle behov (Ibid.). I mitt materiale blir sjelesørgeren en som fastholder sannheter og derved i noen grad motvirker kaos i en akutfase.

Å etablere et samarbeid som kan styrke konfidentens autonomi og selvopplevelse vil være en viktig side ved omsorgsdimensjonen uansett hvilken fase sjelesorgskontakten finner sted i (Doehring, 2006, s. 21-24). Å lytte og å bekrefte for konfidenten at han har blitt hørt og tatt imot står også sentralt. En tydelig respons fra sjelesørgeren kan hjelpe konfidenten til å oppleve seg husket på, og innlemmet i et fellesskap (Patton, 1993, s. 32-36).

Innenfor denne avhandlingens sammenheng kan omsorgsdimensjonen beskrives på følgende måte:

- Omsorgsdimensjonen kan innebære krisestøtte i en avdekkings- eller håndteringsfase, eller varm og åpen innlevelse i møte med senvirkninger i konfidentens liv i en bearbeidelsesfase.

- Å komme den utsatte i møte i dennes behov for å oppleve trygghet innebærer å bidra til å redusere opplevelser av kaos og stress, samt å styrke konfidentens autonomi, selvopplevelse og opplevelse av sammenheng. Det blir lagt spesiell vekt ved lytting og bekreftende respons, samt praktisk, emosjonell og sosial støtte tilpasset den enkeltes behov.
- Å hjelpe konfidenten til å bli tydelig i sjelesorgsrelasjonen innebærer å bidra til å redusere skam- og skyldfølelse.

6.3.2. Besinnelsesdimensjonen

Besinnelsesdimensjonen blir definert som å skape et rom der det er mulig å stoppe opp og stille de viktige spørsmålene i livet, og å gi konfidenten mot og styrke til å gå inn i livsviktig problematikk (Okkenhaug, 2002, s. 43). I intervjumaterialet kommer dette til uttrykk i de allerede nevnte temaer som informantene har behov for å bearbeide (se punkt 6.2.4). Det å få sette ord på opplevelser innebærer en språkliggjøring og bearbeidelse som finner sted parallelt med støtten i avdekkings- og håndteringsfasen, eller som en egen bearbeidelsesfase som kan strekke seg over lengre tid. Lundgrens (2015, s. 239-240) drøftning av overgrepssprosessen kan belyse forskjellen på bearbeidelse i de tre fasene. Når konfidenten er helt eller delvis "ute av" overgrepssprosessen vil overgriperes virkelighetsforståelse til en viss grad ha sluppet taket, og det vil være rom for den utsatte til å utvikle en egen forståelse av det som har skjedd.

Sammenlignet med traumebehandlingens tre faser, er det fremst temaene knyttet til behandlingens siste fase som blir aktualisert i mitt materiale. Jeg forstår dette som at sjelesorg og traumebehandling har delvis sammenfallende arbeidsfelt i de oppgaver Herman (1992, s. 3) beskriver som å reetablere forbindelsen mellom den traumatiserte og samfunnet eller fellesskapet. Den narrative tilnærmingen til bearbeidelse innebærer at nye måter å forstå seg selv i dialog med andre på åpner for nye handlingsmuligheter (Andersen, 2001, s. 125-126). Her finnes likheter med sjelesorgens besinnelsesdimensjon. I begge tilfeller handler det om å skape et rom hvor den andres fortellinger får komme frem (Andersen, 2012, s. 137). I den narrative tilnærmingen er en lyttende innstilling og det å møte den andre uten ferdige løsninger grunnleggende (Andersen, 2001, s. 146) Denne beskrivelsen sammenfaller med funn fra mitt materiale.

Besinnelsesdimensjonen kan innenfor denne avhandlingens sammenheng beskrives på følgende måte:

- Besinnelsesdimensjonen kan innebære et bearbeidelsesarbeid som reetablerer forbindelsen mellom den overgrepsutsatte og fellesskapet. Bearbeidelsen kan finne sted parallelt med støtten i avdekkings- og håndteringsfasen, eller i en egen bearbeidelsesfase.
- Å skape et rom der det er mulig å stoppe opp og stille de viktige spørsmålene i livet nødvendiggjør en kompetent tilrettelegging som åpner for at konfidentens fortellinger knyttet til overgrepserfaringer kan komme frem.
- Å gi konfidenten mot og styrke til å gå inn i livsviktig problematikk innebærer å innta en lyttende og ikke-dømmende holdning og å gi aksept for temaer knyttet til overgrepserfaringer som oppleves skambelagt og vanskelig å sette ord på.

6.3.3. Fortolkingsdimensjonen

Fortolkingsdimensjonen blir definert som teologisk fortolking av erfaringer (Wikström, 1999, s. 184). På dette punktet er materialet ikke så fyldig som i de to foregående dimensjonene. Jeg tolker dette som at støtten fra sjelesørgeren har vært viktigere for informantene enn en teologisk tilnærming i sjelesorgssamtalene. Det kan også handle om at sjelesørgerne har valgt andre innsteg i sjelesorgskontakten enn den teologiske fortolkningen. Fortolkingsdimensjonen blir allikevel synlig i bearbeidelsen av erfaringer som knyttes til temaer med et tydelig teologisk innhold. Slik jeg forstår materialet blir også bearbeidelse av "mindre teologiske" temaer forstått som en tematisering innenfor en kristen livstolkning når den skjer i sjelesorgens rom. Det ser ut til at besinnelsesdimensjonen og fortolkingsdimensjonen samvirker i bearbeidelsesprosessen og vanskelig lar seg skille fra hverandre. Denne måten å se bearbeidelsesprosessen på stemmer godt med Pattons (1993, s. 15) tenkning om sjelesorg og fellesskap som re-membering. Re-membering innebærer et helingsarbeid hvor den utsatte igjen blir innlemmet i den helhetlige relasjonelle sammenhengen som mennesket er skapt til å være en del av.

Fortolkingsdimensjonen kan innenfor denne avhandlingens sammenheng beskrives på følgende måte:

- Fortolkingsdimensjonen kan gi en mulighet til å forstå helingsprosessen i en helhetlig sammenheng som tar utgangspunkt i at mennesket er skapt for relasjoner.
- Teologisk fortolking som bidrar til heling innebærer en styrkning av den utsattes tilhørighet i fellesskapet.

6.3.4. Fordypingsdimensjonen

Fordypingsdimensjonen blir definert som å bidra til at konfidenten kan modne i sin tro og finne seg selv (Wikström, 1999, s. 186). På dette punktet er materialet ikke fyldig nok til å utarbeide en kontekstbestemt beskrivelse. Jeg forstår materialet slik at bearbeidelsen av trosliv og gudsrelasjon finner sted andre steder enn i den definerte sjelesorgskontakten, men at opplevelsen av samhørighet i menighetsfellesskapet er viktig i sammenhengen. Sjelesørgerens bidrag til at konfidenten kan modne i sin tro og finne seg selv innebærer i denne sammenhengen å bidra til tydelige holdninger mot overgrep og en støttende og inkluderende sammenheng rundt den utsatte (Shooter, 2012, s. 27).

Basert på mitt materiale er sjelesorgens mest fremtredende funksjoner i bearbeidelsesprosessen å tilby omsorg og krisestøtte som skaper forutsetninger for bearbeidelse, og å tilby et eksistensielt rom for bearbeidelsen. Å bidra til teologisk fortolkning er en mindre fremtredende funksjon. Å gi hjelp til at konfidenten kan modne i sin tro og finne seg selv er en implisitt funksjon som ikke blir artikulert i materialet. God hjelp kjennetegnes av støtte som reduserer opplevelser av kaos, stress, skam- og skyldfølelse, en lyttende og ikke-dømmende holdning, bekreftende respons og aksept for skambelagte temaer, samt styrkning av konfidentens autonomi, selvopplevelse og opplevelse av sammenheng.

6.4. Sjelesørgerisk kompetanse

I avhandlingens teoridel ble Engedals perspektiver på sjelesørgerisk kompetanse utdypet med teori som ga kompetansekategoriene et kontekstuellet preg. I drøftningsdelen drøfter jeg dem ut fra forskningsspørsmålet om hva som kjennetegner en god sjelesørger i møte med overgrepsutsatte.

Avhandlingens hovedfunn på dette området er at informantene etterspør at sjelesørgeren bidrar til tillit, at han viser medmenneskelig varme og engasjement, at han er uredd og aktiv, og at han har kunnskap om overgrepsutsatte menns situasjon. De sjelesorgsrelasjoner som ikke har fungert kan forstås ut fra fravær av de samme kvalitetene. Jeg sammenfatter dette i følgende setning: En god sjelesørger har kompetanse til å legge til rette for helende prosesser i møte med menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep.

I avhandlingen brukes flere tilnærminger til helingsprosessen. Kortfattet kan disse beskrives som en prosess fra skadet evne til relasjoner til heling og integrering i fellesskapet, en prosess fra det fastlåste, via språkliggjøring og til nye fortellinger og handlingsrom, og en prosess fra "inne i" overgrepssprosessen hvor overgriperens virkelighetsbeskrivelse dominerer, til en selvstendig posisjon "ute av" prosessen med større tanke- og relasjonell frihet.

Sjelesorgens bidrag til den helende prosessen kan på samme måte som et behandlingsforløp forstås i en fasemodell (Doehring, 2006, s. 133-141). En slik tilnærming kan bidra til en prosessorientert bruk av kompetansekategoriene. Den personlige og den åndelige kompetansen blir ikke eksplisitt etterspurt av konfidentene, men må anses å være implisitte faktorer i sjelesorgskontakten. Første fase i sjelesorgsprosessen er etablering av en trygg sjelesorgsrelasjon. I analysedelen er det allerede belyst hvordan samspillet mellom kommunikativ, teoretisk og hermeneutisk kompetanse er med på å skape og underbygge trygghet og tillit i relasjonen. I den andre fasen blir det lagt til rette for sorg over tap i livet, og en styrket opplevelse av samhørighet med Gud og sammenhenger rundt konfidenten. I en avdekkings- eller håndteringssituasjon vil den sjette kategorien som jeg har lagt til, handlingskompetanse, definert som en kompetanse som vokser ut av de fem opprinnelige kategoriene, være sentral i denne fasen. Konfidenten kan oppleve en veksling mellom tilbaketrekning og lengsel, og ha behov for å bli trodd og tatt på alvor av den kirkelige sammenhengen (Rudolfsson, 2015, s. 33-34). Et aktivt innsteg forstått som et samarbeid mellom sjelesørger og konfident, kan møte disse behovene og samtidig styrke konfidentens autonomi. Helingsprosessens tredje fase består i å reetablere forbindelser til de gode sidene av livet. Når den utsatte bruker sjelesorgstilbud i denne fasen vil sjelesørgerens åndelige kompetanse, forstått som en evne å kunne dele med seg av egen livsglede, komme mer eksplisitt til bruk i et samspill med den hermeneutiske kompetansen.

På bakgrunn av analyse og drøftning kan forskningsspørsmålet om hva som karakteriserer en god sjelesørger i avhandlingens sammenheng besvares med følgende fem punkter:

- At sjelesørgeren har en personlig beredskap til å møte overgrepsutsatte menn.
- At sjelesørgeren vet når og hvordan han skal bruke sin kompetanse til å bidra til helende prosesser.
- At sjelesørgeren har kunnskap om overgrepssprosesser og kan identifisere overgrep som overgrep.

- At sjelesørgeren kan håndtere balansen mellom et aktivt innsteg og konfidentens autonomi.
- At sjelesørgeren har kunnskap om reaksjoner og senvirkninger etter overgrep, og kan gi aksept for de problemer overgrepsutsatte menn har behov for å bearbeide.

6.5. Betydningen av kjønn i sjelesorgskontakten

Stereotype kjønnsforventninger er en hemmende faktor for bearbeidningen (Andersen, 2012, s. 59). Som vist tidligere i denne drøftningen er dette gjenkjennbart i mine funn (se avsnitt 6.2.1.). Jeg vil derfor slutte meg til Ganzevoorts (2006, s. 13) oppfordring til sjelesørgere om å ta opp temaer knyttet til mannlighet mer eksplisitt i møte med overgrepsutsatte menn.

Sjelesørgerens kjønn blir i liten grad tematisert i intervjumaterialet. Samtidig bidrar det faktum at sjelesørgerne nesten uten unntak er menn til at materialet beskriver en mannlig verden. På dette punktet utfyller mine funn Rudolfssons (2015) materiale. At informantene har brukt mannlige sjelesørgere kan henge sammen med at en ikke har hatt så stor tilgang på kvinnelige sjelesørgere i sitt kristne miljø. Mitt materiale antyder samtidig at det kan oppleves mest naturlig å snakke med menn om det som har med overgrepene å gjøre. Det kan se ut til at det å snakke med sjelesørgere av motsatt kjønn ville komplisere og begrense muligheten til å bearbeide temaer som oppleves spesielt skambelagt eller følsomme.

Som det ble vist i avhandlingens teoridel bidrar teologisk litteratur noen ganger til en usynliggjøring av overgrepsutsatte menn, og et stereotyp syn på menns roller i seksuelle overgrep (Poling, 1991; Patton, 1993; McFadyen, 2000). I mitt materiale er det i de tilfeller hvor sjelesørgeren ikke identifiserer overgrep som overgrep, men som en utilbørlig seksuell relasjon, at kjønn kan ha hatt negativ innvirkning på sjelesørgernes møte med den utsatte. Det er ikke usannsynlig at en feilaktig sammenblanding med homofili, i en kontekst hvor dette er et betent teologisk tema, kan ha bidratt til sjelesørgerens problem med å gi en adekvat respons til den utsatte.

Spørsmålet om hvilken betydning kjønn har i sjelesorgskontakten, kan ut fra denne drøftningen besvares på følgende måte: Kjønn har betydning i sjelesorgen som en faktor i menns bearbeidelse av overgrepserfaringer. Det kan være mindre vanskelig å ta opp temaer som oppleves spesielt skambelagt eller følsomme med en mannlig sjelesørger. Også faktorer

knyttet til kjønn, seksuelle handlinger og legning kan i noen tilfeller ha betydning for sjelesørgerens evne til å gi en adekvat respons.

6.6. Konklusjon

Materialet i denne avhandlingen er ikke nødvendigvis representativt. Det gir allikevel viktige innganger til å forstå det som er avhandlingens tema, og funnene er til dels overførbare til andre bearbeidelsessammenhenger og sjelesørgeriske kontekster. Med de begrensninger som ligger i metoden og utvalget har jeg kommet frem til følgende svar på avhandlingens problemstilling:

Seksuelle overgrep kan resultere i betydelige påkjenninger knyttet til selvrelasjon og interpersonlige relasjoner. Omgivelsenes usynliggjøring og manglende anerkjennelse av menns overgrepserfaring oppleves belastende. Samtidig bidrar bearbeidede livserfaringer til å skape mening og nye muligheter i møte med andre mennesker. Opplevelser av å være syndig og påkjenninger knyttet til å mestre overgrepssituasjoner innvirker på den utsattes trosliv og gudsrelasjon. En opplevelse av å være inkludert i sin menighetssammenheng gjør utviklingen av en positiv og bærende gudsrelasjon lettere. Menn som har vært utsatt for overgrep i en menighetssammenheng kan oppleve det spesielt viktig å bearbeide problemer knyttet til dårlig selvbilde, opplevelser av å være seksuelt skadet, samt opplevelser av å være stigmatisert i menighetssammenhengen.

Sjelesorgen har i denne sammenhengen i hovedsak en støttende rolle og en rolle som tilrettelegger for helende prosesser. Sjelesorgens mest fremtredende funksjoner i bearbeidelsesprosessen er å tilby omsorg og krisestøtte som muliggjør bearbeidelse, samt å tilby et eksistensielt rom for bearbeidelsen. God hjelp kjennetegnes av støtte som reduserer belastende følelser, en lyttende og åpen holdning, samt styrkning av konfidentens selvopplevelse og opplevelse av sammenheng. En god sjelesørger kjennetegnes av at han har en personlig beredskap til å møte overgrepsutsatte menn og kan vurdere hvordan han skal bruke sin kompetanse til å bidra til helende prosesser. Viktig kompetanse innbefatter kunnskap om overgrepssprosesser, reaksjoner og senvirkninger, samt evne til balanse mellom et aktivt innsteg og ivaretagelse av konfidentens autonomi. Kjønn har betydning i sjelesorgen som en faktor i menns bearbeidelse av overgrepserfaringer. Spesielt skambelagte eller følsomme temaer kan det oppleves mindre sårbart å ta opp med en mannlig sjelesørger.

LITTERATUR

Andersen, T.H. (1998) *Under en lukket himmel. Unge gutter utsatt for seksuelle overgrep i en kristen sjelesorgsammenheng: Vilkår for virkelighetskapning og mestring*. Hovedoppgave i Sosialt arbeid, Høgskolen i Oslo.

Andersen, T.H. (2001) *Tause menn: Seksuelle overgrep mot gutter i kristne miljøer*. Oslo, Verbum.

Andersen, T.H. (2012) *Sårbar og sterk : menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep*. Oslo, Abstrakt.

Anstorp, T. & Benum, K. (2014) Hva trenger terapeuten for å gi god traumebehandling? I: Anstorp, T. & Benum, K. red. *Traumebehandling: Komplekse traumelidelser og dissosiasjon*. Oslo, Universitetsforlaget, s. 19-38.

Becker-Blease, K.A. & Freyd, J.J. (2006) Research participants telling the truth about their lives: The ethics of asking and not asking about abuse. *American Psychologist*, 61(3), 218-226.

Bibelen: Den hellige skrift: Det gamle og Det nye testamentet (2011). Oslo, Bibelselskapet.

Bjerva, E.K. (2009) *Når ord står mot ord: Kirkens håndtering av seksuelle krenkelsesanklager mot sine ledere når ord står mot ord, i lys av et diakonalfaglig perspektiv*. Materavhandling i diakoni, Det teologiske Menighetsfakultet, Oslo.

Doehring, C. (2006) *The Practice of Pastoral Care. A postmodern approach*. Louisville, KY, Westminster John Knox.

Engedal, L.G. (2004) Utvikling av sjelesørgerisk kompetanse: refleksjoner og perspektiver. *Tidsskrift for sjelesorg*, 24 (2), s. 84-95.

Gall, T.L. (2006) Spirituality and coping with life stress among adult survivors of childhood sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 30, s. 829-844.

Ganzevoort, R.R. (2006) *Masculinity and posttraumatic spirituality*. Upublisert manuskript. International colloquium on Christian Religious Education in Coping with Sexual Abuse, Montréal. Tilgjengelig fra:

<http://www.researchgate.net/publication/253654867_Masculinity_and_Post-Traumatic_Spirituality> [Lest 15.august 2015].

Ganzevoort, R.R. (2009) All things work together for good'? I: Gräb, W. & Charbonnier, L. red. *Secularization Theories, Religious Identity, and Practical Theology: Developing International Practical Theology for the 21st Century*. Münster, LIT Verlag, s. 183-192.

Tilgjengelig fra:

<http://www.researchgate.net/publication/251901623_All_things_work_together_for_good%27_Theodicy_and_post-traumatic_spirituality> [Lest 15.august 2015].

Grevbo, T.J.S. (2006) *Sjelesorgens vei: en veiviser i det sjelesørgeriske landskap - historisk og aktuelt*. Oslo, Luther.

Grimsø, R.E. (2005) *Personaladministrasjon: Teori og praksis*. 4. utg. Oslo, Gyldendal.

Horsfjord, H. (1998) *Kvinnens gudsbilde: I lys av en overgrepfortelling*.

Fordypningsoppgave i systematisk teologi, Det Teologiske Fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.

Herman, J.L. (1992) *Trauma and Recovery: The aftermath of violence - from domestic abuse to political terror*. New York, NY, Basic Books.

Kane, D.M. (1990) *Women Survivors of Father-figure Incest: Implications on their view of God*. Ann Arbor, MI, UMI Dissertation Services.

Kirkengen, A.L. (2009) *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. Oslo, Universitetsforlaget.

Kleiven, T. (2008) *Intimitetsgrenser og tillitsmakt: Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonfaglig perspektiv*. Phd-avhandling, Det teologiske Menighetsfakultet, Oslo.

Kvale, S & Brinkmann, S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utg. Oslo, Gyldendal.

Lundgren, E. (1985) *I Herrens vold: Dokumentasjon om vold mot kvinner i kristne miljøer*. Oslo, Cappelen.

Lundgren, E. (1987) *Prester i lyst og last: Om kjønn, makt og erotikk i Den norske kirkes sjelesorg*. Oslo, Cappelen.

Lundgren, E. (2015) Å se overgrep som overgrep. I: Ringheim, G. *Det som ikke skulle skje: Fortellinger om overgrep. En dokumentar om hvordan Kirken håndterer seksuelle krenkelser blant sine egne*. Oslo, Gyldendal. s. 233-254.

Malterud, K. (2011) *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: En innføring*. 3. utg. Oslo, Universitetsforlaget.

McFadyen, A. (2000) *Bound to Sin: Abuse, Holocaust and the Christian Doctrine of Sin*. Cambridge, Cambridge University.

McClain, N. & Amar, A.F. (2013) Female Survivors of Child Sexual Abuse: Finding Voice through Research Participation. *Issues in Mental Health Nursing*, 34 (7), s. 482-487.

Mitchel, P.-O. (2014) *Moderne krisestøtte: Oppsummering basert på internasjonal litteratur*. Oslo: NKVTS, Nationalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Tilgjengelig fra: <<http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Moderne-krisestotte-rev2014.pdf>> [Lest 15.august 2015].

Norbakken, E.H. (2012) *Når ord mangler. Om seksuelle overgrep i luthersk-læstadianske miljøer*. Masteroppgave i diakoni, Diakonhjemmet Høgskole, Oslo.

Nowacki-Butzen, S.K. (2009) *God Image, Self-concept, and Attachment to God in Female Survivors of Sexual Trauma*. Ann Arbor, MI, ProQuest.

Okkenhaug, B. (2002) *Når jeg ser ditt ansikt: Innføring i kristen sjelesorg*. Oslo, Verbum.

Olivius, A. (1996) *Att möta människor: En grundbok om själavård*. 3. utg. Stockholm, Verbum.

Patton, J. (1993) *Pastoral care in context: An introduction to pastoral care*. Louisville, KY, Westminster John Knox.

Poling, J.N. (1991) *The Abuse of Power: A theological problem*. Nashville, TN, Abingdon.

Poling, J.N. (2002) *Render unto God: Economic vulnerability, family violence, and pastoral care*. St. Louis, MO, Chalice.

Repstad, P. (2007) *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*. 4. utg. Oslo, Universitetsforlaget.

Rudolfsson, L. (2015) *Walk with me: Pastoral care for victims of sexual abuse viewed through existential psychology*. Phd-avhandling, Göteborgs Universitet.

Shooter, S. (2012) *How Survivors of Abuse Relate to God: The Authentic Spirituality of the Annihilated Soul. Explorations in Practical, Pastoral and Empirical Theology*. Farnham, Surrey, Ashgate.

Skaug, O.S. (1998) *Erotic contact and attraction in the pastoral relation: The effect of attitudes, personality characteristics, and work conditions*. Masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Swinton, J. & Mowat, H. (2006) *Practical Theology and Qualitative Research*. London, SCM.

Thagaard, T. (2013) *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. 4. utg. Bergen, Fagbokforlaget.

Thelle, M.I. (2010) Traumeterapi og sjelesorg som to komplementære behandlinger. *Tidsskrift for sjelesorg*, (1), s. 5-19.

Thoresen, S. & Hjemdal, O.K. red. (2014) *Vold og voldtekt i Norge: En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo, NKVTS, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Tilgjengelig fra:

<http://www.nkvts.no/biblioteket/Publikasjoner/Vold_og_voldtekt_i_Norge.pdf> [Lest 15.august 2015].

Wikström, O. (1999) *Den outgrundliga människan. Livsfrågor, psykoterapi och själavård*. 2. utg. Stockholm, Natur och Kultur.

VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

"Menns bearbeidelse av overgrepserfaring"

Bakgrunn og formål

Formålet med studien er å få mer kunnskap om hva som er viktig for menn med overgrepserfaring i møte med kirkelige samtaletilbud. Det vil i sin tur kunne føre til at kirkelige medarbeidere blir bedre rustet til å møte den som trenger det. Kirken har i lang tid vært opptatt av hvordan en møter overgrepsutsatte på en god måte. Jeg har selv vært engasjert i dette arbeid i flere år, og har spesielt vært opptatt av menns erfaringer.

Jeg ønsker å undersøke hva som var til hjelp, og hva som eventuelt ikke var det. Hva var viktig i måten du ble møtt på? Hvilken betydning har det at det fantes et kirkelig tilbud? Var der spesielle temaer i samtaler og kontakt som ble til hjelp?

Informantene vil være menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i barndommen eller senere i livet. Kontakten med et kirkelig/menighets-tilbud kan ha vært avgrenset til ett tilfelle, eller kan ha strukket seg over lengre tid.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Hvis du vil delta i studien blir vi enig om sted og tidspunkt for et intervju av 1-2 timers varighet. Det blir gjort lydopptak av intervjuet. Spørsmålene vil omhandle din opplevelse av samtaler og andre former for kontakt med kristne miljøer hvor overgrepserfaring har hatt betydning. Det vi ønsker informasjon om er blant annet hvordan det oppleves å skulle ta kontakt, hva som er viktig for at kontakten skal bli god, og hva som i ettertid oppleves som god hjelp. Vi er også interessert i om du tror dette er annerledes for menn enn det er for kvinner. Du bestemmer selv om og hvor mye du vil svare på spørsmålene.

Hvis du ønsker det er en ansatt ved Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep tilgjengelig for oppfølging i etterkant av intervjuet.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun student og veileder vil ha tilgang til personopplysninger (navn og kontaktinformasjon). Intervjumaterialet (opptak og utskrift) vil bli lagret adskilt fra personopplysninger. Både intervjumaterialet og personopplysningen blir slettet straks oppgaven er levert og vurdert, senest januar 2015. Kirkelig Ressurssenter får kun presentert materialet i anonymisert form.

I masteroppgaven og eventuell publikasjon vil deltakerne ikke kunne gjenkjennes. Du vil få anledning til å til å lese igjennom opplysninger om deg selv og godkjenne eventuelle sitater som skal inngå i oppgaven.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Prosjektet er en mastergradsstudie ved Det teologiske menighetsfakultet og gjennomføres i samarbeid med Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep.

Dersom du har spørsmål vedrørende studien, ta kontakt med

Lennart Persson (mastergradsstudent og prest ved Kirkelig Ressurssenter), 92814411,

Bo.L.Persson@stud.mf.no

eller professor Leif Gunnar Engedal, MF (veileder), Leif.G.Engedal@mf.no

Studien er innmeldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE

Intervjuguide for forskningsprosjektet "Menns bearbeidelse av overgrepserfaring"

Intervjuene vil være semistrukturerte. Følgende temaer vil bli berørt:

Bakgrunnsinformasjon

Alder

Overgrepserfaring i barndommen / ungdomstiden / som voksen?

Utsatt i kontakt med en kirkelig sammenheng?

Lenge siden?

Etableringen av kontakt med en kristen sammenheng

Hvilket/hvilke kristne miljøer har du hatt kontakt med?

Tok du selv kontakt?

Hvor lenge etter overgrepet/overgrepene fant sted?

Var det en spesiell hendelse eller situasjon som gjorde at du tok kontakt?

Hva slags kontakt har du hatt? Med én eller flere personer?

Over hvor lang tid?

Hvordan opplevdes det å skulle ta kontakt og fortelle om seksuelle overgrep?

Er det noe du tenker kan underlette for å ta kontakt?

Hva var viktig i kontakten?

Hvordan opplevde du kontakten?

Fikk du det du forventet å få?

Hva tenker du er viktig for at kontakten skal bli god?

Hva har vært til hjelp, og hva har ikke vært det?

Var muligheten for politianmeldelse eller å melde fra til ansvarlige i et kirkesamfunn tematisert?

Var det spesielle temaer som var viktig å få ta opp? For eksempel selvbilde, gudsbilde, skyld, seksualitet eller andre temaer.

Kjønnsperspektiver

Har det hatt noen betydning når du har tatt kontakt at du er mann?

Tror du det er kjønnsforskjeller i hvordan man ønsker å bli tatt i mot og hva som blir viktig å snakke om?

Opplevde du at kjønn hadde noe å si for den du tok kontakt med?

Det kirkelige miljøet/versus andre sammenhenger

Har du brukt andre sammenhenger hvor du snakker om overgrepet/overgrepene?

Er det noen forskjell på å gjøre det i en kirkelig sammenheng?

Hvilken betydning har det at det fantes et kirkelig tilbud?

Er det noe vi ikke har vært innom som du tenker burte være med i intervjuet?

VEDLEGG 3: GODKJENNELSE FRA NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr: 985 321 884

Leif Gunnar Engedal
Det teologiske menighetsfakultet
Postboks 5144 Majorstua
0302 OSLO

Vår dato: 19.03.2014

Vår ref: 37527 / 5 / MSI

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 07.02.2014. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 17.03.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

37527	<i>Menns bearbeidelse av overgrepserfaring</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Det teologiske menighetsfakultet, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Leif Gunnar Engedal</i>
<i>Student</i>	<i>Bo Lennart Persson</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldepunkt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.01.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marte Byrkjeland

Kontaktperson: Marte Byrkjeland tlf: 55 58 33 48

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Bo Lennart Persson lennart.persson@kirkeligressurscenter.no

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

FORMÅL

Prosjektet handler om menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep i oppveksten eller senere i livet, og deres opplevelser i møte med kirkelige tilbud. Formålet med studien er å få mer kunnskap om hva som er viktig for menn med overgrepserfaring i møte med kirkelige samtaletilbud. Det vil i sin tur kunne føre til at kirkelige medarbeidere blir bedre rustet til å møte den som trenger det.

Fokuset vil være på hjelpen fra kirkelige tilbud, ikke på de enkelte overgrepshistoriene, hvilket personvernombudet har vektlagt i sin vurdering.

REKRUTTERING

Studenten har oppgitt at han bruker sitt kontaktnett fra arbeid i Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep til å komme i kontakt med kirkelige ansatte som kan bidra til rekrutteringen ved å spørre menn de har hatt kontakt med om de ønsker å delta i prosjektet. Vi viser i den forbindelse til telefonsamtale 17.03.2014. Av hensyn til utvalget og prosjektets tema, anbefaler vi ikke at den enkelte kirkelige samtalepartner henvender seg direkte til enkeltpersoner for rekruttering. Vi anbefaler at generell informasjon om studien gjøres tilgjengelig for et samlet potensielt utvalg, f.eks. ved oppslag eller tilsvarende, hvor det legges opp til frivillig selvrekruttering. Dersom dette ikke lar seg gjøre er det særlig viktig at frivilligheten understrekes når informasjon om prosjektet formidles. Personvernombudet legger til grunn at taushetsplikten ikke er til hinder for rekrutteringen, og at forespørselen rettes på en slik måte at frivilligheten ved deltagelse ivaretas.

For at frivilligheten skal være tilstrekkelig ivaretatt, forutsetter ombudet at den som ønsker å delta tar direkte kontakt med student, og at samtykke ikke innhentes av kirkelig samtalepartner. Dette også for å ivareta konfidensialitet.

Studenten oppgir på telefon at det ikke er aktuelt å rekruttere informanter fra Kirkelig Ressurssenter hvor studenten arbeider.

INFORMASJON OG SAMTYKKE

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, men vi anbefaler at det kommenteres på samarbeidet med Kirkelig Ressurssenter, slik at det kommer tydeligere frem at ressurscenteret kun får presentert resultatene i anonymisert form. Studenten bør oppgi sin studentepost i kontaktinformasjonen til utvalget, av hensyn til rollen som forsker i dette prosjektet.

DATAINNSAMLING

Data samles inn gjennom personlig intervju. Det behandles sensitive personopplysninger om helseforhold og seksuelle forhold.

Vi minner om at forsker har et særskilt ansvar for at etiske utfordringer som kan oppstå i forbindelse med

gjennomføringen av prosjektet, håndteres på en god måte. Det vises i den forbindelse til NESH sine forskningsetiske retningslinjer.

INFORMASJONSSIKKERHET

Personvernombudet legger til grunn at veileder og student setter seg inn i og etterfølger Det teologiske menighetsfakultet sine interne rutiner for datasikkerhet, spesielt med tanke på bruk av minnepenn til behandling av personidentifiserbare forskningsdata. Dersom slike hjelpemidler benyttes, anbefaler vi at de krypteres tilstrekkelig. Vi anbefaler ikke at koblingsnøkkel oppbevares utenfor behandlingsansvarliges kontroll, og forutsetter at det kun er veileder og student som har tilgang. Koblingsnøkkelen må forøvrig oppbevares adskilt fra datamaterialet i prosjektperioden, gitt datamaterialets sensitive karakter.

PUBLIKASJON

Vi gjør oppmerksom på at når informantene loves full anonymitet i publikasjon, innebærer dette at den enkelte ikke skal kunne være gjenkjennbar for noen. Vi minner derfor om at alle opplysninger må refereres til på generelt grunnlag, jf. telefonsamtale 17.03.2014.

Ombudet anbefaler at informantene gis anledning til å til å lese igjennom opplysninger om seg selv og godkjenne eventuelle sitater som skal inngå i oppgaven.

PROSJEKTSLUTT

Forventet prosjektslutt er 31.01.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved:

- å slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- og slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, menighet, alder og kjønn)
- samt slette lydopptak